

Poština plačana v gotovini.

ŠTEV. 7-8

APRIL 1927

ŠAH

Otvoritev igre. (3. nadaljevanje.)

8. Ruska partija.

1. e2 — e4	e7 — e5
2. Sg1 — f3	Sg8 — f6

V dosedaj objavljenih otvoritvenih igrah smo opazili, da je črni običajno branil kraljevega pešca, dočim v ruski partiji vzporedno z belim napade nasprotnikovega kraljevega pešca. Ta način igre je teoretično korekten. Studijsko analizo te otvoritve sta izvršila v prvi polovici 19. stoletja ruska šahovska mojstra Petrow in Jaeniš. Nadaljujmo partijo!

3. Sf3 × e5	d7 — d6!
4. Se5 — f3	Sf6 × e4
5. Sb1 — c3	

(Dobro nadaljevanje bi bilo tudi d2 — d4.)

5. ...	Se4 — f6
6. d2 — d4	d6 — d5
7. Lf1 — d3	

in beli s tem potrdi prednost predpoteze.

9. Kraljevi gambit.

1. e2 — e4	e7 — e5
2. f2 — f4	...

Nekdaj je bil ta način otvoritve jako priljubljen. Z žrtvijo pešca si želi igralec pozneje odpreti f linijo za napadanje. Danes prehaja ta gambit iz mode in sicer ne brez vzroka. Črni n. pr. se lahko nemoteno razvija dalje z Lf8 — c5!, medtem ko ignorira potezo belega f2 — f4, katera tudi res prav ničesar ne ogroža. Dalje vzame črni pešca, pozneje pa ponudi svojega, s čimer si dobro razvije igro. Priporočljiv način te taktike obstoji n. pr. v sledeči igri:

2. ...	e5 × f4
3. Sg1 — f3	Sg8 — f6
4. Sb1 — c3	

(na e4 — e5 odgovori lahko črni s Sf6 — h5!)

4. ...	d7 — d5

in črni ima zadovoljivo igro.

Še eno inačico, v kateri črni vzame pešca in ga potem z g7 — g5 brani. Povdarjam še enkrat, da način te igre ni dober, vendar pa ima didaktično vrednost, ker vsebuje jako zanimive načine napadanja in začetniku oživlja šahovsko fantazijo.

2. ...	e5 × f4
3. Sg1 — f3	...

To nadaljevanje imenujemo skakačev gambit. Če pa igra beli mesto te poteze rajši sledečo 3. Lf1 — c4, tedaj nastane tekačev gambit. V tekačevem gambitu črni lahko s 3. ... Dd8 — h4 + belemu pokvari rokado. Ta način je vendar le navidezno dober, ker je sicer proti temeljnemu pravilu, da se s kraljico ne sme prehitro v igro. Bolje je najprej 3. ... d7 — d5 (jako dobra poteza za razvoj!) in šele po 4. Lc4 × d5 s kraljico Dd8 — h4 + dalje igrati. Nadaljevanje bi morda bilo sledeče:

5. Ke1 — f1	g7 — g5
6. Sb1 — c3	Sg8 — e7
7. d2 — d4	Lf8 — g7
8. Sg1 — f3	Dh4 — h5
9. h2 — h4	h7 — h6
10. e4 — e5	0 — 0

in igra je za oba prilično enaka.

Naš šahovski naraščaj.

O božiču 1926 je priredil Ljubljanski šahovski klub za svoje člane kvalifikacijski turnir, katerega se je v pretežni večini udeležilo dijaštvo. Na prvem mestu je z 90 % dijak J. Sever. Za glavni turnir so se nadalje kvalificirali še J. Židan in L. Gabrovšek. V Ljubljani se šah med dijaštvom zelo goji; opaža pa se to zanimanje tudi v drugih manjših mestih Slovenije, predvsem v Kočevju, Murski Soboti, Mariboru, Kranju itd. Dijaške organizatorje posebno po deželi prosimo, da nam poročajo ob priliki o šahovskem gibanju med dijaki. Prinašamo eno francosko igro, ki je bila igrana na ljubljanskem turnirju:

4. partija.

Beli: Gabrovšek	Črni: Fink
1. e2 — e4	e7 — e6
2. g2 — g3	

Korektnije bi bilo že sedaj

2. d2 — d4	d7 — d5
3. Sb1 — c3	Sg8 — f6 itd.
2. ...	b7 — b6
3. Lf1 — g2	Lc8 — b7
4. d2 — d4	c7 — c5

Nujnejše bi bilo d7 — d5!

5. d4 — d5!	e6 × d5
6. e4 × d5	Lf8 — d6

To mesto je za črnega tekača neugodno.

7. Sg1 — h3	

(Bolje kakor Sg1 — f3, ker ne zastavi tekaču dijagonale.)

7. ...	Sg8 — f6
8. Sb1 — c3	Ld6 — e5
9. Sc3 — e4	d7 — d6
10. c2 — c3	0 — 0
11. Dd1 — d3	Tf8 — e8
12. 0 — 0	Dd8 — d7?

Na mestu bi bilo Sb8 — d7 in na to Sd7 — f8.

13. Sh3 — g5	Sf6 × e4
14. Dd3 × e4	g7 — g6
15. De4 — h4	h7 — h5
16. f2 — f4	Le5 — f6
17. f4 — f5!	Te8 — f8
18. f5 × g6	f7 — g6
19. Lg2 — h3	Dd7 — e7
20. Lh3 — e6 +	Kg8 — g7
21. Lc1 — e3	Sb8 — d7
22. Ta1 — e1	Sd7 — e5
23. Le3 — f4	b6 — b5

Črni je v slabi poziciji; moral bi poizkusiti morda z Lb7 — c8 se nekoliko osvoboditi.

24. g3 — g4	Tf8 — e8?
25. Te1 × e5!	d6 × e5
26. Lf4 × e5	h5 × g4
27. Sg5 — f6!	In črni se vda!

Sempronij Tiro:

13 dnevnika starega profesorja.

Prvo leto učiteljevanja. — (Dalje.)

XX.

... februarja 189...

Danes so me učenci zelo iznenadili. Kako neki vse zvedo? Ko sem jim ob sklepu polletja spričevala razdelil, jim nisem niti besedice črhnil o tem, da me zdaj štirinajst dni ne bo; imel sem namreč dopust, da grem ta čas na univerzo v Nemški Gradec, delat profesorski izpit. Dijakom nisem o tem nič omenil, prvič, ker mislim, da je najbolje, če profesor o sebi sploh nič ali pa kar najmanj govori, drugič pa iz čisto sebičnega vzroka: da ne bi stal osmešen pred njimi, ako izpita — ne bi naredil.

Kako sem se torej začudil, ko sem davi spet prišel v šolo, pa razred, ko smo odmolili, ni hotel sestiti, ampak je kar stal, trije pa (en odličnjak, eden s prvim redom in en dvojkar) so prišli ven pred kateder, kjer mi je odličnjak »v imenu celega razreda« čestital, da sem napravil izpit za profesorja. (Natanko so torej ti tiči vedeli, da ga v prvem polletju še nisem imel!) Ko sem začuden vprašal, kje za Boga so to zvedeli, so se samó smehljali, češ: »Mi že vemo!«, povedali pa mi niso, odkod imajo to najnovejšo in zanje seveda važno in zanimivo novico.

Kaj sem hotel? Videl sem njih slovesni nastroj, videl njih pričakovanje, da jim kaj povem, kako je bilo v Gradcu, videl njih radovednost, na

kakšen način se bo začela usipati moja učenost nadnje. Bil sem torej prisiljen govoriti o sebi. (Rad bi, da bi bilo to prvič in zadnjič!)

Ko sem deputaciji — vsakemu posebej — v roko segel in rekel, naj povedo, ko se vrnejo, mojo zahvalo vsemu razredu, in ko so vsi sedli, sem jim približno to-le govoril:

»Najprej, dragi učenci, srčna Vam hvala za čestitko in voščilo! Takoj pa tudi jaz Vam nekaj voščim: da bi namreč tudi Vi srečno prebili vse izpite, ki Vas še čakajo, prebili vse prav do zadnjega. Ta moj izpit ni bil pravzaprav nič drugega ko pika na koncu dolge naloge, ki sem jo pisal od prvega razreda gimnazije pa do izpita. Vse, česar sem se, ko sem bil v Vaših letih, v gimnaziji učil, mi je pri izpitu prav prišlo. In ako bi se bil učil še temeljiteje in vztrajneje, bi bil izpit dovršil boljše in lepše. Vedite torej tudi Vi: dasi ste še bolj nizko na lestvi učenosti, vendar že zdaj delate podlago za svoje končne izpite, pa naj bodo te ali one stroke.

Ne tajim, da čutim neko prijetno zadovoljstvo po končanem delu. Pa tudi to Vam zdaj lahko povem; da sem pri izpitu pal, se ne bi bil več vrnil v šolo...

(Pri teh besedah, sem videl, se je pokazal na obrazih čuden smehljaj, iz katerega nisem spoznal, ali bi moj nepovratak obžalovali ali odobravali.)

Vendar pa nikar ne mislite, da je bilo in je tisto moje prijetno čuvstvo neskaljeno. O ne! V tem trenutku se z bridkostjo spominjam nekaterih naših mož, ki bi se bili tudi radi posvetili študiju večnolepega helenskega ter ko solnce jasnega latinskega jezika in postali profesorji, in o! kakšni profesorji, pa jim je trda usoda zaprla vrata v ta hram modric. Naj imenujem samó Jurčiča, Gregorčiča... Mar sem jaz bolj vreden tega častnega poklica?

Pa že vidim: radi bi vedeli, kaj univerza zahteva od kandidatov, preden jim dovoli poučevati mladino na srednji šoli, v našem slučaju torej: preden mu dovoli poučevati v vseh razredih gimnazije grščino in latinščino. No, poslušajte! Ko je profsorski kandidat pridno poslušal predavanja skozi osem polletij, dobi najprej dve domači nalogi (kakor jih dobivate Vi!), v katerih naj dokaže, da zna kakšno vprašanje — bodi jezikovno bodi slovstveno — strogo znanstveno obravnavati in presojeti. Pri svojem delu mora biti zelo vesten: za vsako trditvev, ki ni zrasla na njegovem zelniku, mora navesti vir, odkod jo ima. Vsako prepisovanje, ki bi vir zatajilo, se kaznuje z odklonitvijo naloge.

(Pripomba o kaznivosti prepisovanja ni napravila na razred, kolikor sem mogel videti, prav nobenega vtisa.)

Mogoče Vas zanima, kateri domači nalogi, iz grščine in latinščine, je dobil Vaš novoizprašani profsorski kandidat? Čujte torej: iz grščine:

»Kandidat naj skuša dognati Aristofanov nazor o n a m e n u in nalogah poezije v njegovi komediji »Žabe« ter na tej podlagi pokazati, zakaj v tej komediji bog Dionizos vzame iz dežele duhov s seboj »staromodnega« Ajshila, ne pa modernega Evripida.«

In kaj je kandidat dognal? Kaj je po Ajshilu (in Aristofanu) namen poezije? To-le: na Ajshilovo vprašanje: *τίος εἶνεκα χρη̄ θανυμάζειν ἀνδρα*

*ποιητήν;*¹ mora celó Evripides priznati: *δεξιότητος καὶ νοτιθεσίας, ὅτι βελτίους τε ποιούμεν τοὺς ἀνθρώπους ἐν ταῖς πόλεσιν*², da je torej n r a v n o b o l j š a n j e ljudi poeziji najvišji cilj. — »In to — trdi Ajshilos — sem jaz v vseh svojih dramah vestno vršil: vedno sem vzpodbujal k junaštvu in k domovinski ljubezni. A ti, Evripides, vprašuje Ajshilos, kaj si s svojimi dramami dosegel ti? Snov tvojih dram je grešna erotika; mladino si pomehkužil; borilnice so prazne...« Ob koncu komedije prineso tehtnico na oder in pesnika tehtata vsak svoje drame: pri vsakem poskusu Evripidova skledica visoko zleti. Zato Dionizos Ajshilu vrne življenje, ne pa Evripidu.

Iz latinščine:

»Kandidat naj iz (ohranjenih) Tacitovih spisov osvetli pomen in resničnost njegovega vzklika: *Corruptere et corrumpi saeculum vocatur.*«³

No, kaj menite, kako dolgi sta bili nalogi? Obsegali sta ena 100, druga 120 strani cele pole.

Ce so domače naloge oddane in potrjene, ali menite, da je s tem kandidat že skuhan in spečen? O, še daleč ne; to je šele prva tretjina izpita. Druga tretjina je klavzura. (Nekaj takega, kar bo enkrat Vaša pismena matura.) V veliki dvorani ob dolgi mizi smo sedeli vsi razni profsorski kandidatje: jezikoslovci, naravoslovci, matematičarji, zgodovinarji... ter strmeli vsak v svoj drobni listek, ki je bil na njem napisan naslov naloge za tisto dopoldne oziroma popoldne, strmeli smo ter gledali ali v strop ali proti vratom, pričakujoč pomoči od zunanjega sveta. (Opazka, da so se tudi bodoči profesorji ozirali po kaki

¹ Zaradi česa treba občudovati pesnika? Op. ured.

² Zaradi razumnega opominjevanja, ker skušamo (pesniki) ljudi v državah npravno boljšati. Op. ured.

³ Npravno kvariti in se dati kvariti — je težnja dobe. Op. ur.

»goljufiji« iz zunanjega sveta, je jako dobro vplivala na razred.) Toda zaman; na enem koncu mize je sedel sam predsednik komisije za izpraševanje kandidatov ter nadziral. Hladnokrvno je bil takoj v začetku naznanil, da bo vsaka raba nedovoljenih sredstev imela za posledico izključitev od nadaljevanja izpita. Ne pritožujte se torej, če tudi Vam profesor, kadar Vas zaloti pri prepisovanju, vzame zvezek in zapiše zaslužen red. (Ta opomba je na razred učinkovala precej nepovoljno.)

Morda Vas spet zanimajo naloge Vašega novopečenega suplenta?

Prvi dan, dopoldne:

»Kandidat naj skuša razložiti, v kateri vrsti je Platon pisal svoje dialoge, in če bo ostajalo časa, po čem se ločijo pristni od nepristnih.«

Popoldne:

»Kandidat naj prevede Sofoklejevega Filokleta vv. 1—85 z vso stvarno in slovniško razlago.«

Drugi dan, dopoldne:

»Kandidat naj predoči poglavitne faze v razvoju rimske komedije. Razpravo naj piše v latinskem jeziku.«

Popoldne:

»Kandidat naj prevede Cicero, pro Milone c. 34, 92—35, 97 z latinsko stvarno in slovniško razlago.«

Ko je napočil tretji dan, je napočil tretji del izpita: ustni izpit. V veliki dvorani je stalo zdaj ob stenah mnogo muzic in pri vsaki je sedel po en kandidat, poleg njega pa je stal ali tudi sedel profesor, ki je bil vprav na vrsti za izpraševanje. Predsednik izpraševalne komisije pa je hodil od skupine do skupine ter poslušal... Vašega razrednika so izpraševali trije profesorji, in sicer iz: stare (grške in rimske) zgodovine, arheologije, mitologije, metrike, slovnice, slovstva, vse to iz obojnega: grškega in rimskega.

Lepa je stara zgodovina. Slovenecem jo je prav dobro popisal Josip Stare v prvih zvezkih svoje »Občne

zgodovine«. Mnogo se nauči iz nje vsak, kdor jo pazljivo čita. Toda vseučiliški izpraševalni komisiji ni bilo nič do zgodovinskih dogodkov, ker te mora kandidat itak dobro poznati; nič ni torej vpraševala, kdo je bil Miltiades, Temistokles, Aristides... ki zdaj o njih v Korneliju citate; tam so hoteli od kandidata vedeti samo 1. iz katerih neposrednih ali posrednih virov zajemamo svoje znanje o perzijskih vojnah, o peloponeški vojni, o agrarnih bojih v Rimu, o principatu in 2. kakšni so ti viri, nepristranski ali pristranski? In tako se je pletel razgovor o Herodotu, Plutarhu, Tukididu, Ksenofontu, Aristofanu, Polibiju, Posidoniju, Liviju i. dr.

In kaj je grški profesor hotel vedeti? »Povejte mi, g. kandidat, kateri možje so tvorili tako zvano desetorico atiških govornikov in kakšno literarno dediščino so nam ostavili?« In dalje: »Prevedite nam Demostenov prvi govor zoper Filipa § 1 s slovnično in stvarno razlago.« Dalje: »Naštejte nam najvažnejše podatke iz Demostenovega življenja ter virov, iz katerih jih imamo.« In še dalje: »Kako je v Atenah tekla zasebna pravda?« Končno: »Kakšen je bil kult boga Dioniza?«

Kakor vidite, nič o Homerju; tega mora imeti kandidat — to se podstavlja — v mezincu.

Nazadnje je pristopil še profesor za latinščino: »Kateri rimski lirični pesniki pred Horacijem so Vam znani, gospod kandidat? Kaj je spesnil Horacij? Kako se je razvila rimska satira? Prevedite mi iz Horacijeve II. knjige satir prvo satiro, vv. 1—20. Iz česa sestoji asklepijadski verz? Kaj so bile v starem Rimu quaestiones perpetuae? Kakšno ulogo je imel v rimskem bogočastju bog Janus?«

In zdaj čujte: Ko mi je drugi dan profesor latinščine — kot najstari član komisije — izročil spričevalo

(ne obsega nič manj kot šest drobno-pisanih strani velike pole), se je z neko besedo izdal, da ni samo učejak, ampak tudi človek (bil je najprej tudi sam gimnazijski profesor); rekel mi je: Izpit ste naredili; čestitam Vam. V svojem poklicu pa imejte eno vedno pred očmi: Skrbno se pripravljajte za šolo; nikdar ne stopite nepripravljeni v razred! V tem bo vsa skrivnost Vašega uspeha in Vaše zadovoljnosti. Hvaležen sem gospodu profesorju za to besedo.

S to besedo sem, dragi učenci, tudi Vam odprl pogled v vsakdanje življenje profesorjevo.

XXI.

... marca 189...

Drugo polletje! Dobil sem nov delokrog; izročili so mi slovensko in nemško dijaško knjižnico. Obe sta v eni sobi. Prav vesel sem te nove knjižničarske časti: na ta način spoznavam tudi učence drugih treh nižjih razredov.

Toda, kako naj jo upravljam, vodim, držim v redu? Dober mesec šele imam to službo, pa je že toliko zamere na vse strani! Razrednik I a razreda se je v konferenčni sobi pritožil, češ, da posojujem knjige notoričnim lenuhom, v dveh ali več predmetih grajanim, in da bi take vendar moral poznati. Kako naj jih poznam, če mi jih razrednik ne naznani?! Četrtošolec D. je H. Sienkiewicza ilustrirani roman »Z ognjem in mečem« (prevedel M. M., izdala Slovenska Matica) prodal v stari krami, njegov razrednik, velik bibliofil, ki stalno obiskuje starinarje tam za vodó, je knjigo še o pravem času rešil. Isti razrednik se je tudi name hudoval, češ, kaj takim tičem posojujem. Mar jim v dušo vidim? Seveda bo najbrž sledila spet izključitev. — Oni dan je policaj prinesel g. ravnatelju v pisarno neko nemško knjižico; našel jo je bil na tleh v Slonovi ulici,

a po štampilji spoznal, da je naša last. G. ravnatelj me je prijel, naj jaz pri mem dijake, da naj malo bolj pazijo na knjige; sploh pa naj učencu, ki knjigo zgubi, nič več ne izposodim.

Najbolj hud pa je bil g. zgodovinar zaradi vrišča, ki so ga gnali učenci pred knjižnico. Izposojujem namreč vedno po šoli, ob 4. uri.¹ Prvič sem pozval po dva in dva razreda. Seveda, med tem ko so bili eni v knjižnici, so bili drugi, zunaj čakajoč, precej glasni. Pa je prihrumel iz konferenčne sobe g. zgodovinar: »Marš domov, paglavci! Kdo bo poslušal Vaše vpitje!« Udrli so jo po stopnicah. Kakó naj bi bil jaz na dveh krajih obenem, v knjižnici in pred knjižnico? Drugo jutro me je g. ravnatelj posvaril: »G. zgodovinar ne more mirno čitati v konferenčni sobi, kadar imate Vi dijake pred knjižnico. Pravi, da doslej ni bilo takega nereda. Ukrenite vse potrebno!«

Ukrenil sem: samo en razred vsako pot! Pa spet smola: ker sem jih spuščal samo po pet in pet v sobo, so se drugi medtem spet dolgočasili in — bili glasni. Prikazal sem se jim sicer parkrat, nakar je hrušč za hip potihnil, da je bil spet takoj — še večji. In prihrumel je g. zgodovinar drugič: »Marš domov, paglavci!«

Zdaj sem ukrenil kot zadnji izhod: vsak razred spustim naenkrat ves noter. Takó: zdaj hodnik nič ne ve, kedaj je knjižnica. Toda znotraj? Kakó naj si pomagam? Kadar odprem vrata, se razlijejo kakor voda, ta k temu, oni k onemu predalu: pa gledajo, iščejo, izbirajo... Marsikateri se kar ne more odločiti, kaj bi vzeli: vrti se ko muha na bodici.

»No, kaj bi pa rad bral?«

»Kakšen potopis, kaj o divjih narodih.«

¹ Takrat je bil reden pouk tudi popoldne, vsaj nekaj dni v tednu. Op. ur.

Knjiga »Im wilden Westen« je vedno izposojena. Prav tako tudi Cooperjeve (indijanske) povesti: Der Spion, Die Pioniere, Der letzte Mohikaner, Die Prairie, Der Pfadfinder. Tudi bogato ilustrirani Spillmannovi potopisi (Durch Asien, Rund um Afrika, Über die Südsee, In der neuen Welt) so vedno na poti. Dà, to menda hoče v teh letih mladi človek: vsaj v duhu potovati po vsem svetu, spoznavati neznane kraje, pretepati se z divjimi narodi.

Koliko dobrih knjig pa je v knjižnici, ki učencem kar nič več ne diše! Tako n. pr. Hoffmannove povesti ali stare Slovenske večernice. Vem: ignoti nulla cupido.² Spoznal sem, da treba pot pokazati do teh zakladov. Včeraj sem prišel. Ko je bil spet ves razred v knjižnici, sem jim dejal:

»Poglejte ta-le predal, te-le drobne knjižice, Hoffmannove povesti za mladino: okoli sto jih je, vsaka ima štiri slike. Kakor nalašč so za Vas, a Vi jih ne čitate. Zakaj ne? Ker jih ne poznate. Zato sem se namenil, da Vam jih bom vsako uro nekaj predstavil. Glejte, kar na slepo srečo sem potegnil štiri ven, da Vam povem njih vsebino. Prva, glejte, ima naslov: Prüfungen. Eine Erzählung für meine jungen Freunde. Von Franz Hoffmann. Mit vier Stahlstichen, 115 strani. Kdaj se godi ta povest in kje? Prične se z letom 1814., v času, ko je bil cesar Napoleon 100 dni jetnik na otoku Elbi. Godi se deloma v mestu Marseille, največ pa na dveh majhnih otokih: na otoku If in otoku Monte Cristo. Kje je If? Vsak slovenski romar, ki se je vozil skozi Marseille v Lurd, Vam bo povedal, da je videl v marseillskem zalivu mračen skalnat otok s starim, sivim zidovjem. To je If. In kje je otok Monte Christo? Prav tak skalnat, neobljuden otok blizu Italije, med Korziko in Elbo.

² Česar ne poznam, tega ne želim. Op. uredn.

Leta 1498., ko je vladal v Rimu papež Aleksander VI. iz rodu Borgia, je bil zakopal rimski kardinal Cesare, iz rodu Spada, iz bojazni pred grabežljivostjo silovitega kneza Cezarja Borgia, vse svoje ogromne dragocenosti, zlato in srebro, v neki votlini otoka Monte Cristo. Pred smrtjo je kardinal s posebnim črnilom, vidnim šele, če papir gori, popisal na lističu kraj zaklada ter vtaknil listič v dragočen molitvenik, ki naj bi ga sorodniki skrbno hranili. Molitvenik so res hranili, od rodu do rodu so ga podedovali, a nikomur ni prišlo na misel, da bi bil skušal skrivnost lističa odkriti. Rod Spada je živel v uboštvu. Zadnji iz tega rodu je l. 1804. zapustil dragoceni molitvenik francoskemu abeju (duhovniku) Faria kot plačilo za zvesto službovanje; drugega mu skoro ni mogel dati. Kmalu nato je bil Faria — kot republikanec — vržen v strašno trdnjavo na otoku If. Tu je v samotni ječi hiral do leta 1814. Tedaj je bil obsojen v isto trdnjavo tudi 19leten kapitan ladje, Dantes, žrtev zlobne ovadbe, češ, da je pristaš Napoleonov. Po več mesecih se oba jetnika skozi debelo zidovje dokopljeta drug do drugega. Abé razodene svojo skrivnost o zakladu. Zasnujeta načrt bega: v viharni noči skočita z zidovja v morje, plavata več ur, se rešita na neko tihotapsko ladjo ter dospeta v Livorno; mladi Dantes pride — ne da bi kdo vedel za njegovo skrivnost — na otok Monte Cristo, kjer res zaklad najde.

Hoffmann je dal povesti naslov »Prüfungen« in zamolčal, odkod jo ima; v resnici namreč ni drugega ko okrajšan sloveči roman francoskega pisatelja Aleksandra Dumasa: »Groß Monte Cristo«.

Tu imate spet drugo knjižico z naslovom »Loango«. Čuden naslov, kajne? Povest nas vodi najprej na zapadno obal Afrike, kjer so belokožci lovili uboge zamorce ter jih prodajali kot brezpravne sužnje v Srednjo Ameriko.

Hoffmann nam tu pripoveduje, kako beli roparji ugrabijo zamorskega rodovnemu glavarju Zambu 14letnega sina Kasanga ter zvestega služabnika Loanga. Na morju, ko ladja plove proti Ameriki, se zamorci upró in pomoré kapitana in vse moštvo. Nevešči kraja pa vsled nove izdaje pridejo v suženstvo na otok S. Domingo. Tudi tu se zamorci upró; prej pa Loango in Kasango rešita življenje svojemu gospodarju Barbieru, edinemu pravičniku med belokožci na S. Domingo. Na njegovi ladji srečno dospeta — ž njim vred — nazaj v Afriko, kjer je bil Zambo medtem postal kralj.

Ali pa pogledite te-le bukvice! »Hochmut kommt vor dem Fall« se imenuje. Hoffmann ima rad take naslove. A kdo bi mislil, da se pod tem naslovom skriva velezanimiva zgodba o ruskem knezu in državniku Aleksiju Menčikovu, ki se je — za carja Petra Velikega — od ubogege pekovskega vajenca povzpел do najvišje časti kneza in celo regenta, a se v sreči prevzel, si s svojo oholostjo nakopal sovražnikov in moral v Sibirijo, odkoder se je spokorjen vrnil k svojim otrokom. To je ista povest, ki so jo prinesle »Slovenske Večernice« (l. 1871.) pod naslovom: »Menčikov. Povest iz ruske zgodovine, poslovenil J. Kosmač.« Ali vidite naslovno sliko: kako bistrourni deček Menčikov prodaja na dvorišču Kremlja (v Moskvi) strelcem Petra Velikega gorke paštete?

Končno — samo štiri knjižice naj Vam danes priporočim — imate tu povest »Ein Königssohn«. Je ena najlepših Hoffmannovih.

Pripoveduje nam žalostno usodo kraljeviča Ludovika, sinčka nesrečnega Ludovika XVI. Na prvi sliki ga vidimo, kako je pred l. 1789. še ves srečen s svojimi starši; druga

slika nam kaže, kako ga revolucionarji trgajo iz objeta materi in peljejo v Temple. Tretja slika predstavlja, kako čevljar Simon muči in trpinči ubogo dete. Na četrti sliki vidite, kako kraljevič umira.

Habent sua fata libelli.³ Vse te-le knjižice, vidite, so bile last dijaške knjižnice v Kranju. Pozneje so priromale k nam. Glejte, na raznih mestih podpise dijakov, ki so zdaj spoštovani meščanje v Kranju ali doktorji itd., n. pr. tu vidite: Ivan Kummer, tu: Iv. Rakovec, tu: J. Majdič. Vsi ti so brali »Ein Königssohn« in so se v tej knjigi ovekovečili. Neki drug gospod, zdaj učen doktor sv. pisma, ki je tudi v Kranju študiral nižjo gimnazijo, mi je te dni rekel, da še danes, po 15 letih, dobro pomni, kam je šel čitat to knjigo, ko jo je v šolski knjižnici dobil, kakšen dan je bil (sivo, oblačno nebo, okoli vseh Svetih) in kako je ves živel z ubogim kraljevičem, ves drhtel za njegovo življenje.

Porabite torej zlati čas mladosti, čitajte! S tem se učite jezika, še bolj pa napredujete v kulturi srca.«

(Dalje.)

³ Različno usodo imajo knjige.

Dorošenko:

Misli cveto.

*Vsa plan se blesti
mi v živi belini
in biseri svetli
cveto v mesečini.*

*Nad zemljo se sveti
polnočni dan
in v duši je moji
cvetoči maj.*

*Misel zletela
po rimski je cesti
in tiho šla sestri
venec zanj plesti.*

Trentar:

Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka.

Ob desetletnici njegove smrti.

Sič.¹

Ustanovljena je bila »Zaporoška Sič« o počitnicah l. 1896. v Stanjelu na Krasu. Vsi trije, Bogdan, Salop in Bajda, smo še iste počitnice obiskali dr. Kreka v Selcih ter ga obvestili o ustanovitvi »Siči«. Ker je bil on duševni oče te organizacije, smo njemu ponudili hetmansko čast. Radi preobilih poslov pa je ni hotel sprejeti in ostal je le »častni hetman«. »Sič« mu je leto kesneje poklonila tudi diplomu »častnega hetmanstva«. Sestavil in narisal jo je po navodilih tovariš bogoslovec Karel Oblak, sedanji kurat na Gorjanskem pri Nabrežini.

Isto leto je dobila »Sič« tudi svojo himno. Besedilo sta sestavila Bajda in Salop, uglasbil jo je pa tovariš bogoslovec Ludovik Šonc, ki je umrl še mlad kot župnik v Boljuncu v Istri.

Pisano »ustavo« je dobila »Sič« dne 31. julija 1897 v Fišerjevi gostilni v Kamniku. Ostap (Krek) jo je potem v Ljubljani prebral in bil z njo zadovoljen.

Namen »narodu« — organizaciji — »Siči« je bil, da sodeluje na strogo katoliško-slovanskem temelju za vsestranski dobrobit naroda.

Geslo mu je bilo: Vse za vero in dom.

Člani »naroda« imajo poleg drugega zlasti razširjati in podpirati katoliško časopisje (v prvi vrsti »Zoro«) ter proučevati socialno vprašanje.

Člani »naroda« se snidejo dvakrat ali vsaj enkrat na leto, in sicer o veliki noči in o počitnicah. Na teh »Zaporoških večerih« poročajo o svojem delovanju in snujejo načrte za bližnjo prihodnost.

¹ Te podatke o ustanovitvi »Siči« nam je poslal g. pisatelj 11. marca t. l., ko je bil tisti del spisa, ki govori o kozakih, že natisnjen. Uvrstili smo ta dodatek v spis na tem mestu. Op. ur.

Vedenje »naroda« bodi jasna in glasna reklama za začrtani program. »Narod« voli hetmana na eno leto. V spornih zadevah odločuje večina.

»Narod« — organizacija — se konča v grobeh. —

»Sič« je štela štiri člane. Kesneje je bil sprejet v »narod« še goriški odvetnik dr. Fran Pavletič. Pod slapom Savice je dobil ime Stereženko. Vrli mož je umrl v Gorici l. 1919. Pokojni Ostap je predlagal, naj se sprejme v »Sič« čim več članov (Daničarjev i. t. d.), da bo »narod« močan, a ni prišlo do tega, ker smo bili preveč raztreseni in smo se sešli komaj enkrat na leto — v kesnejših letih pa niti vsako leto ne vsi.

Torej: od 5 članov »naroda« so se 3 že preselili v »Večno Sič«, 2 pa še čakava na to.

Kobarid.

Brat Salop — kobariški kaplan Ciril Metod Vuga — je bil zelo idealen in delaven fant, dober, vzoren duhovnik, izreden govornik v cerkvi in na shodih, dober pevec, nekoliko tudi pesnik, rad vesel in silno prijazen z vsakomer, zlasti z mladino. Dr. Krek ga je imel zelo rad, »ker je bila v njem poosebljena mladost z vsemi vrlinami«. — Umrl je 12. julija 1922 v goriški bolnici. Njegov življenjepis je v »Mladiki« l. 1923.

Salop je poleg drugega ustanovil v Kobaridu tudi »Slov. kat. izobraž. društvo«. Vneti in prijazni gostilničar Nemeč mu je ponudil za društvo prostor v nalašč za to zgrajeni hišici sredi prostranega dvorišča. Ta zgradba je bila pravi »Društveni dom«. V njem se je osredotočalo vse katoliško-narodno gibanje Kobarida in bližnje okolice.

Na nedeljo koncem oktobra 1904 je bila napovedana velika slavnost blago-

slovitve društvene zastave. Na zaporoškem večeru v Kobaridu je bilo sklenjeno, da se udeleži te slavnosti tudi Janez, hetman Ostap.

In res je prišel. — Jaz sem bil tisto jesen že 2 tedna v Novakih. Čeprav daleč, nisem hotel izostati, a pridrvel sem v Kobarid na kolesu šele po treh popoldne. — Janezu so pripravili veličasten sprejem. Pozdravilo ga je ne navadno streljanje iz topičev, ki so pokali na strmem griču nad Kobaridom tik cerkve sv. Antona. Tisto nedeljo se je v Kobaridu kar trlo ljudstva. Vse je želelo videti in slišati Kreka. Prišle so cele trume zlasti mož in fantov z vsega Kobariškega, pa tudi z Bovškega in Tolminskega. Veličastna je bila cerkvena slavnost, a javni shod na Nemčevem velikem dvorišču je bil pravi ljudski tabor. Dvorišče, cesta poleg in vse bližnje hiše naokrog so bile natlačene ljudstva. Celo po strehah naokoli je bila mladina.

Predstavil se je pa Krek na shodu približno tako-le: »Neki goriški list me je zelo lepo priporočil svojim čitateljem in s tem nehoče napravil veliko reklamo za današnji shod. Napovedal je namreč čitateljem, da bodo videli na shodu govornika dr. Kreka, ki ga bodo lahko spoznali po njegovi zunanosti, ker nosi strgan klobuk in umazano suknjo. — Res, priznam, da imam strgan klobuk, a pod klobukom je fina glava! Priznam, da imam umazano suknjo, a pod suknjo nosim zdravo srce, ki je vse vneto za naše dobro, a bedno ljudstvo!«

Tem uvodnim besedam je sledilo veselo razpoloženje in vse ljudstvo je zelo pazno poslušalo kreпки, jedrnati govor.

Govornik je govoril o razmerah po Sloveniji, o splošnem avstrijskem političnem ustroju in zlasti o nemški hegemoniji, ki je vedno in povsod zatirala Slovence in Slovane sploh. Zelo je obžaloval, da vlada ni imela in nima no-

² Govor so po spominu sestavili gošpodje duhovniki: Ivan Leben z Libušenj, Jos. Kalin iz Drežnice in Ivan Štolfa iz Breginja. Op. pis.

benega smisla za gospodarsko povzdigo kmeta in delavca.

Zelo je bil hud na prisotnega vladnega komisarja, ki ni znal niti toliko slovenščine, da bi bil mogel slediti govornikovim izvajanjem, ter si je moral dajati stavek za stavkom tolmačiti po nekaterih učiteljih.

Med drugim je šibal tudi kranjske razmere in rokave si je vihal, ko je udrihal po tedanji vladi, ki ga je hotela vreči na cesto. Dejal je, da ga vlada preganja, češ, da hujska nižje sloje proti vladi. In slovesno je izjavil vpricho vladnega komisarja, da mu ni nič mar za vladno akcijo proti njemu, ter samozavestno povzdignil glas, da mu bodo, ako mu vlada ustavi profesorsko plačo, pa kmetje in delavci, ki jih zastopa, skrbeli za vsakdanji kruh... (Dekret, da se Krek odstavi kot profesor bogoslovja, je bil že napisan, vendar si je vlada premislila in ni izvedla svoje namere. Op. ur.)

Govorniku ni ves čas nihče ugovarjal. A ko je končal svoj govor in so spet zažgmeli topiči, je bilo navdušenje množic tako, da Kobarid takega še ni izlepa doživel. —

Z Janezom sva se poslovila od vrlih gospodov tovarišev iz Kobariškega in bovškega okraja, od vzornih mož in fantov, predvsem pa od gorečega g. dekana Peternela in — drugo jutro na vse zgodaj še od brata Salopa: Ohrani Bog Te v cveti!

Slo je proti Tolminu...

Onkraj Sv. Lucije, na poti proti Cerknemu, se je ustavil poštni voz na Slapu. Gostilničar je bil sicer dober mož, a malo preradoveden, kdo je ta in oni, ki se vozi mimo in »počasti« njegovo krčmo. In ko hodi od mize do mize ter ogovarja potnike, stopi slednjič tudi k najini mizi, pogleda Janeza in se mu prikloni: »Imam čast se predstaviti, jaz sem M. H., po domače Zganjar, posestnik tele gostilne. Prosim, kdo ste pa Vi? Ne zamerite!« A Janez ga zavrne, ne da bi ga pogledal: »Jaz sem pa en šnopsar s Kranjskega.« —

Dobri mož jo je odkuril, v dno srca razžaljen v svojem ponosu.¹ — Janez me je spremljal skozi Cerkno v Novake, od tam sem ga pa jaz spremil dalje do Toneta v Leskovicu. Jaz sem se vrnil, on pa je šel čez Blegaš v selško dolino.

V kraljestvu Porezna in Blegaša.

V oktobru 1904. l. me je doletela iz Gorice silno neprijetna vest, da sem premeščen v Novake pri Cerknem. Na jok

ko peglezen:
izpod Triglava
Bajda plava
pod Porezen.

Planincem ni treba praviti, kje stoji ta 1632 m visoka gora, neplanincem pa veljaj, da se dviga med Podbrdom, Cerknem in Sorico ter da gre danes čezenj državna meja. Nedaleč od Porezna se šopiri na vzhodu 1562 m visoki Blegaš, nadaljnja glavna soseda sta mu pa na severozapadu 1844 m visoka Črna prst,

8. slika: Krekova koč na Ratitovcu, otvorjena leta 1925.

mi je šlo, čeprav ga skoraj ne poznam. Janez pa je bil tega zelo vesel; priti sem imel v sosesčino selške doline, njegovega raja in druge domovine. In tedaj mi je pisal list, ki sem ga pa, na žalost, izgubil. Tudi se ne spominjam več druge kitice one pesmi, prva se pa glasi:

Moja duša
toploto spuša

¹ K temu dogodku pripominjamo, da je Krek potoval zelo rad popolnoma nepoznan. Ko je bil n. pr. koncem avgusta 1914 v planinski koči na Vel. planini in v Kamniški Bistrici, se je v knjigo podpisal — s hebrejskimi črkami. Op. ur.

na severovzhodu pa do 1668 m dvigajoči se dolgi Ratitovec. Ta se zdaj ponaša z lično »Krekovo koč« (1666 m). (Slika št. 8.) To so bili Janezovi najljubši visoki cilji.

V podnožju in ob bokih teh gorá pa leže vasi in selišča, ki jih je Janez toli vzljubil ter jih poznal od znotraj in od zunaj tako ponoči ko podnevi: V okrožju Porezna Cerkno (324 m), Novaki (610 m), Davča (967 m) in Podbrdo (519 m); ob Blegašu preljuba mu Leskovicica (804 m) z velikim prijateljem Tonetom Pfajfarjem, poljanska dolina, sanjavi Sv. Lenart (753 m) in druga

selišča; pod Ratitovcem pa solčna Sorica (816 m) z očarljivimi, amfiteatralno se vzpenjajočimi ječmenovimi njivami, Zali log (534 m), Železniki (455 m), visoko gori »skalno gnezdo« Prtovč (1011 m) s Podlonkom (748 m), Češnjico (446 m) in Selci (436 m), Rudno in divne Dražgoše (855 m), kamor se je l. 1905. preselil prijatelj Tone Pfajfar; nad njimi pa se razprostira na široko in dolgo tja do savske in bohinjske doline visoka gozdna planota, prekrasna Jelovica. Poleg tega krasi vso svetlo in temno zeleno selško dolino še cela vrsta nižjih zelenih vrhov z belimi cerkvicami in lepimi kmetijami. Od vseh gorá pa šumljajo bistri potočki ter hite v skupno strugo selške Sore, ki se kot srebrna cesta vali proti Škofji Loki in dalje v Savin objem.

Komaj sem došel v Novake, me je Janez že prišel gledat v družbi leskovškega Toneta: »Prav, da si prišel sem doli! Zdaj bomo bliže vkup! Bog te živil — A najprej ti predstavim tegale Toneta, tvojega prvega soseda. To je fant! Malo neroden pa hudo počasen. Če se Blegaš podere, se bo komaj premaknil. Ga ne spraviš iz ravnotežja. Le tiste »bukvice s pildki« ga razvnamejo. Kadar ga hudo pograbi želja po branju teh bukvic, pa je sam, ga ne vzdrži ne Blegaš, ne metre visok sneg, ne topeča vročina, ne nevihta z vsemi strelami, da bi si ne poiskal družbe in bral ž njo tistih bukvic. Tako so lepe.« Tone pa: »A boš tiho! — Ti, veš, le nikar mu vsega ne verjemi! — Pa ti, a — znaš?« In Janez: »Ga vidiš, Toneta! — Kar ima dobrega na sebi, pa že spoznaš.«

In spoznal sem na Tonetu poleg izredne mirnosti — flegme — in potrpežljivosti še veliko lepega. Bil mi je poldrugo leto najboljši sosed in prijatelj. Dr. Krek je imel presneto tenak nos za spoznavanje dobrega človeka. Po dobrem srcu je vse presojal, zato pa je imel Toneta zelo rad in mnogo mnogokrat sem bil pri Tonetu z Janezom in drugimi prijatelji ter dosti lepih, često naravnost razposajenih, prav mladostnih ur smo preživeli v njegovi družbi. Bila

je družba pravih kontrastov, a odkritih src in polna vsakovrstnih muh, družba, prav tako marljiva pri resnem delu kakor pri zabavi. To je, kar je toli prijalo Janezu in vsem.

Omenjam, da Janez ni mogel in ni mogel lenuhov, Kdor ni vestno izpolnjeval vsaj svojih stanovskih dolžnosti, ga ni niti pogledal, še manj pa obiskal ali maral poleg sebe.

Mimo vseh pa je Janezu najbolj ugaljal Tone in njegov značaj. Imel je ne navaden užitek na njem in »privoščil« si ga je v družbi nešteto krat prav originalno, da so mu samemu silile solze v oči. Tone pa je mirno prenašal vse, le zdaj pa zdaj je malce zarenčal, morda tudi krotko zavpil: »No, veš — no, veš! — Le nikar mu ne verjemite!« ter se nam sam pomagal krohotati. Blagi Tone! (O Tonetu Pfajfarju prim. tudi Dom in svet 1917, str. 311! — Op. ur.)

Če je bil Janez kje v bližini, tudi v uro oddaljenih Novakih, ni hotel nikdar drugje prenočiti ko le pri Tonetu. On mu je bil navajen odpirati ob vsaki uri ponoči. Pri njem je imel »svojo« sobo in stalno pipo z mehurjem. Po eno ali več pip s tobakom je imel tudi po drugih župniščih, kamor je večkrat zahajal.

Nekoč je lil dež prav pošteno. Ko je bila ura že enajsta, se je Janez odpravljal od mene v Leskovicu. Temno je bilo ko v rogu in vendar ga nisem mogel pregovoriti, da bi ostal. Komaj sem mu vsilil planinski havelok, češ, da vzdrži dež. In šel je (luči tudi ni hotel, spremeljavca tudi ne) po tistih novaških grapah in gorskih stezah, skozi grmovje in lesovje, po kamenju, blatu in močvirju — z neizgibno pipo med zobmi. Kako je prilezel po taki temi v Leskovicu, ne vem, a dospel je tja še par minut pred polnočjo. O mojem haveloku pa se je pohvalno izrazil, »da je pomagal dežju prav tik do kože«.

V Leskovicu je prihajal Janez prav od povsod: čez Sv. Lenart—Javorje—Voljako ob Blegašu, od Zalega loga mimo Podblegašarja čez Blegaš ali čez Prtovč

ali Slugov grič. Ko je bil v Sorici, je od tam krenil v Leskovico čez Davčo mimo Jemca (Jemčev Martin!) čez Tuškov grič, kjer se je redno pomudil pri slepem Tušku in dobrosrčni hčeri Mici, od tu pa čez Črni vrh po Robidjem brdu. Tu ga je srčno zabaval stari napis na gostilni »Per Luku na bord napri — morskem« (Pri Luku na Brdu, na Primorskem). Ta gostilna je stala deloma na kranjskih, deloma na primorskih tleh. Ko je znani šaljivec, tolminski geometer Fazan, nekoč pre-

Med Davčarji je cela vrsta zelo trdnih kmetov, vsi Davčarji so pa bili že od nekdaj prave kmetijske korenine, prave grče, delavni, skromni, varčni in zelo vneti za vsakršen napredek, ne le gospodarski, tudi duševni. Čeprav razcepljeni na toliko župnij, jih je vendar družila zavest skupnosti in desetletja so gojili željo, da bi si ustanovili lastno župnijo.

Glava vseh Davčarjev pa je bil Martin Jemec. (Slika št. 10.) Ta možak je imel nekako sredi te raztre-

9. slika: Davča.

nočil v nji, se je na jutro prikrohotal iz spalnice in dejal, da je »spal hkrati v dveh deželah, ker gre deželna meja prav čez sredo postelje«. —

Davča.

Omenil sem Davčo. (Slika št. 9.) Je vas s približno 65 hišami, ki so raztresene po visoki, zelo valoviti planoti med Poreznom, Črnim vrhom in gornjo sorško dolino dve uri na daleč in na široko. Leži na Kranjskem, vendar je spadalo dve tretjini vasi do konca vojne pod novaško duhovnijo na Primorskem, ostala tretjina pa je bila razdeljena med tri kranjske župnije: sorško, zaliloško in leskovško.

sene vasi svoje posestvo, tako veliko, da bi bil lahko imel svoj lastni lov. No, zanj se ni nikdar potezal; in čeprav bi bil lahko vodil vse svoje gospodarstvo s tujimi močmi, je vedno ostal trd kmet z žuljavimi rokami. Tako tudi njegov sin Peter, ki je umrl pred štirimi leti v še trdni moški dobi za krvavo grižo — brez dediča. Zdaj gospodarji na Jemčevini vrla vdova Polona. Petrov brat Janez pa je duhovnik; bil je očetu Martinu v ponos in veselje. Oče Martin je umrl pred par leti v zelo visoki starosti.

Oče Martin ni miroval, dokler ni pridobil vseh Davčarjev za to, da si zgradijo lastno cerkev, ki naj bi bila kdaj davška župna. Sam je v to podaril potrebno zemljišče in večino stavbenega gradiva, in s skupnim prispevanjem v blagu, denarju in tlaki so kmalu postavili toli zaželeno, lepo, prostorno cerkev s pokopališčem.

Cerkev je blagoslovil loški dekan g. Kumar, vpisana pa ni bila do pred nekaj leti ne v goriški ne v ljubljanski škofiji. Zato je pokojni Krek šaljivo pribijal, »da je davška cerkev daleč okoli po svetu edina, ki je podložna naravnost papežu. Ker je pa najbrž tudi v Rimu nimajo zapisane, je končno le pod božjo oblastjo«.

Cerkvi je bilo treba oltarja. Izklesal ga je kamnosek Lavrenčič iz Koprive na Krasu. In oče Jemec je hodil tja na daljni Kras gledat, kako se kraška trda skala izpreminja v oltar. — Treba je bilo kipa v oltar. In oče Martin se odpravi s tovarišem Miho Močnikom celo v Trst. Moža sta bila namreč ključarja pri davški cerkvi. Ponujali so jima lepe kipe M. B., a oče Martin ni bil z nobenim zadovoljen. Miha je silil v Martina, naj se vendar že odloči za to ali ono, saj so prav nebeško lepe. Končno pa le izpregovori oprezni, počasni oče Martin, kakšna mora biti Mati božja: »Taka, da ba 'mela pobal!« In veseli Tržačan mu brž pokaže kip »Naše ljube Gospe svetega Srca — z Detetom v naročju«. »Ta ba pa, ta!« dé Martin in davška cerkev je bila prva na Kranjskem in menda tudi po drugih bližnjih škofijah, ki je bila posvečena Srcu Jezusovemu.

Tudi zvonove je bilo treba omisliti v lepi zvonik, delo rajnega mojstra Podblegašarja. Dva zvona so bili naročili v Ljubljani, šlo je za tretjega. Zanj so se pogajali v Železnikih. Pa je nastalo vprašanje, ali se bo ujemal z ostalima. Zato so poklicali kovača Miho, ki je imel harmoniko in se je razumel tudi na note, ter še nekoga, ki je znal na škant. Ta dva sta po dolgem ubiranju in prisluškavanju vsaj približno »ulovila« glasú zvonov ter ju šla v Železnike primerjat

glasú tretjega. Z »ujetim« glasom tretjega zvona sta preizkušala potem doma spet vso trojico in po še enem temeljitem preizkusu doma in v Železnikih se je tudi železniški zvon preselil v Davčo. Vsi trije so do vojne rekvizicije tako veličastno in milo peli, da jih je bilo res veselje poslušati.

O zvonovih še to. Ko so jih pripeljali, so Davčarji od kipečega navdušenja in otroškega veselja na vso moč streljali z možnarji. Ker so pa bili pozabili prositi za dovoljenje, je moralo nekaj streljavcev v loško »špehkamro«, med njimi tudi sam Jemčev Peter. Oče Martin pa je vzel počasi iz ust pipo, namežiknil prav poredno, se previdno ogledal naokoli ter se prešerno zasmel: »Pa naj vam le nikar na ba preveč hadú, — je blu le v bažja čast! — He, strelálu je pa le, strelálu!«

Janez je imel Davčarje zelo rad. Še kot dijak je zahajal v Davčo in bil tudi na Jemčevi novi maši. Pred vsemi mu je silno ugajala Jemčeva hiša, ta hiša popotnih in ubogih, hiša, ki je toliko žrtvovala v božjo čast. Dobro mu je bila poznana tudi stara želja Davčarjev. Zato jim je nasvetoval, naj ustanové »cerkveno davško družbo«, ki naj nabira za samostojno župnijsko potrebno glavnico. Sestavil jim je tudi pravila. Družba je kmalu imela poleg rednih udov, v prvi vrsti Davčarjev samih, tudi podpornih udov in dobrotnikov. Blagajno sta dobro podpirala tudi zelo mnogobrojno iz vseh sosednih dolin obiskovana cerkvena sejma (shoda) na zadnji dan majnika in na jesensko kvatno nedeljo.

Janez je povsod priporočal »davško cerkveno družbo«. Za vse usluge so ga pa Davčarji silno cenili in ga pač nikdar ne pozabijo.

Pa le vse prepočasi se je nabirala glavnica. Zato so sklepali že l. 1905., da bi zgradili župnišče, češ, potem jo vse hitreje potegnemo. Vendar so se takrat vdali Janezovim in mojim tehtnim razlogom, da kaže s tem še počakati. L. 1921. so pa, po državni meji popolnoma odrezani od Novakov, začeli z vso vnemo

graditi župnišče (na darovanem Jemčevem svetu, nasproti cerkvi) in v par letih nato dosegli lastno župnijo in župnika — Rudolfa Potočnika.

*

O Davči in Davčarjih je vedel pok. Krek mnogo zanimivega. Marsikaj sem že pozabil. S posebnim dopadanjem je pripovedoval o pokojnem očetu Martinu Jemcu. Najbolj mu je pa ugajala tale: Pred desetletji pride nekoč uboga žena kupovat k Jemcu kravo. Oče Martin jo pelje v hlev, kjer je bilo same govedi do

ko osem in štirideset pa vam res ne morem dati, sem le uboga vdova.« — »Pa ba le takú, — 35 goldinarjev, več takú ni vrednu tu kravše.« — Pa je še pristavil Janez: »Kje so tisti zlati časi pa tisti kremeniti krščanski možje!«

V.

Na Prtovču.

26. VII.—5. IX. 1906.

V Novakih sem hudo oboel za pljučnico. Dobri prijatelj Rafael je koj drugi dan oddirjal na mojem kolesu v Gorico

10. slika: Pisatelj »Trentar« (v sredi), oče Jemec (ob njegovi levici) in Močnikov Miha (ob desnici). (Fot. Šabec.)

30 glav, pa ji reče: »Vi, žena, tale ba pa za vas.« — »Koliko pa čete zanjo?« — »No, kaj bi pa dala?« — »Štirideset goldinarjev bi pa dala zanjo.« — »Pa na ba neč pa ti rajtingi.« — »No, naj bo pa dva in štirideset.« — »Vi, žena, sam deu, da na ba neč pa ti rajtingi.« — »No, pa še tri primaknem, naj ba.« — »Ka vam pa pravem, da takú na ba šlu.« — »Več

h kozaškemu zdravniku Bogdanu. Oddirjal je zjutraj in pridirjal zvečer nazaj — 150 km — z zdravilom in pismom od dohtarja, »naj se pazim in ,ko bom za to', naj pridem v Gorico na pregled«. Tedaj se odloči, ali pojdem na nadaljnje zdravljenje k morju ali — na planine. Pa sem ugibal in slutil: obveljalo bo, — o, da bi obveljalo »na planine«!

Dne 15. julija sem že lezel čez Tičeje brdo proti Kopačnici; na cesti sem sedel na voz in hi! preko Poljan proti Škofji Loki in dalje v Ljubljano. Sklenil sem bil namreč že tedne prej, da pojdem najprej k Janezu v Ljubljano in od tam šele v Gorico.

Tisto nedeljo zvečer je bila v Unionu velika abstinenčna slavnost. Tam gotovo naletim na Janeza, torej tja! Vedel je, kako je z mano in da pridem. Ko me je pa zagledal, se me je ustrašil, tako sem bil bled. — »Ti, ne bo drugače, kar z mano na naš Prtovč!« — »Ne vem, kako bo.« — »Brecelj ti prav gotovo predpiše planine, pa staviva! Toliko dohtarja sem tudi jaz. Kaj boš s tisto umazano morsko vodo! Jelovica pa Pečana, pa mleko naših krav, pa prtovško solnce in naša voda in naš nebeški zrak, to velja za devet dohtarjev in devetindevtedeset arcnij.« Prepričan sem bil, da tako odloči tudi goriški dohtar. A nakrat potegne Janez parkrat sunkoma sapo skozi nos in me bistro pogleda: »Kaj pa to? Po brinovcu diši...« Jaz pa ko strela z roko v telovnikov žep in s strahom zapazim, da se mi je v gneči antialkoholikov odmašila steklenička izvrstnega brinovca; dal mi ga je bil pri odhodu z doma skrbni prijatelj Gašpar, da bi ga imel pri rokah, če bi me utegnila napasti po poti kaka slabost. Ne vem, kaj me je prišlo — v trenutku sem imel vso kri v glavi in iskal sem besed, da bi se izgovoril, pa Janez mi ni pustil bosed: »Kaj boš... kar domov k Cilki pojdi! Že pridem. Tu ni zate. Če zapazijo!« In nasmejale se je poredno: »Viš, to prav za prav ne tiče na našo današnjo slavnost. Hudnika! Kar mene zadeva, naj bi še bilo, če pa še drugi zavohajo... hihih! — Le brž, pa kar tod pri teh vratih; tam doli je dohtar Robida, Göstl, Zajec in še druge zverine, ki so brinovcu strupeni ko psi zajčji krvi! Kar za mano!« In v nedopovedljivem razpoloženju in hihitanju me je iztiral po najbližji poti pod tolerantno milo nebo.

Drugo jutro si je pa brisal očali in priznal: »Veš, prav za prav je bil tvoj

sinočnji nastop najboljša, najbolj uspela točka v našem programu.«

Sest tednov na Prtovču.

Obveljalo je, kakor je bil napovedal Janez. Komaj me je zagledal prijatelj »dohtar Tonák« v Gorici, mi je dejal: »V gore pojdeš.« »A kam?« »Res, najbolje na Prtovč, kamor te Janez vabi.«

Na dan sv. Ane me je Tonak spremil po na novo otvorjeni bohinjski železnici do Podbrda, od tam pa z vozom čez Petrovo brdo in skozi Zali log do Jese novca. Od tu sva jo mahnila po strmi stezi kot na božjo pot naravnost gori na Prtovč. (Slika št. 11.)

Prtovč, malo selo s 7 gospodarji in malo božjepotno cerkvico D. M., mi je bil znan že izza bogoslovskih let. Parkrat nas je bil dijake peljal Janez iz Selc sem gori in od tu čez planino Pečano in dalje po Ratitovcu doli na Sorico, kjer je župnikoval Janezov prijatelj, nadvse prijazni g. Jamnik. (Glej spominsko knjigo Ob 50 letnici dr. Janeza E. Kreka, str. 42!)

Ko sva dospela, je Janez kadil na klopi pred hišo in gledal v božji svet. Sprejel je naju z vidnim veseljem: »Sem vedel, da prideš. Tu se pozdraviš, da boš ko gams.« Gamse je Janez hudo spoštoval in ljubil. Bili so mu pač simbol svobode in vzori pravega živega življenja.

Družini sem bil brž predstavljen — s par besedami: »To je naš prijatelj, pravi T'minc prmejduševce; kleti se pa najbrž še ni naučil. Ti, Franca, pa le glej, da ga boš lepo gleštala. Posebne škode ne bo delal v hiši, le veliko mleka ti bo popil. — Ta je pa njegov dohtar tam doli od Gorice, tudi naš prijatelj. Toliko je boljši od drugih padarjev, da je tega našega T'minca gori k nam poslal v špital. To pot je res dobro zadel.« In med splošno veselostjo nama je nato predstavil po vrsti vse domače: »To sta že uganila, da je ta naša mati Franca, ta je pa naš oče Peter, to so pa naši otroci, ta naš Janez, ta naš Tonček, ta

naša »ta mala« Francka in ta je naša Katra.«

Nato je šel nama »predstavljat« po svoje še vso bližnjo in daljno okolico z ljudstvom vred, kolikor pač daleč nese oko z vzvišenega prtovškega razgledišča.

Dohtarju Tonaku je vse prebrž prihitel čas odhoda. Še enkrat me po padarsko priporoči Janezu, roteč ga, naj me čuva in pazi, da bom »miroval«, naj me ne vlačí predaleč okoli, naj se umivam, naj »martinčkujem« (ležim z razgaljenimi prsi in razgaljenim hrbtom na solncu), naj žrem veliko vsakršnega mleka in smolnati jelovičin zrak. Janez pa je poredno mežikal in si mislil:

»Hudirja, tudi jaz sem dohtar!«

»Zbogom, srečno pot!« Vriskal sem mu v slovo — za celih 6 tednov!

*

Kako pa je bilo teh 6 tednov? Res škoda, da nisem pisal dnevnika! Celo knjigo bi obsegal! Le malo mi je ostalo v spominu, zlasti od pogovorov prav malo.

Dnevni red sem nehote določal jaz, on le kako izrednost. Ravnal se je pa po meni docela neprisiljeno in ne da bi bil kdaj dal niti najmanje spoznati, da se žrtvuje. Tak je bil vedno tudi do drugih, ako ni morda imel kakega nujnega opravila ali poti. Tedaj se je pa brez veliko besed izgovoril — ali ga je pa kar »po francosko« nepričakovano »zmanjkalo«. Med nama je bilo vse neprisiljeno, res po domače, kakor med dvema, ki se povsem razumeta in imata isti namen. Takrat nisem niti opazil tega svojega nenameravanega »nadvladaja« in njegove splošne blagohotne uslužnosti. Uporabil sem že to primero, a jo še ponovim. Bilo je med nama razmerje kakor med ljubečo mamico in otročičkom: ves dan je ves njen in ona vsa njegova, z najvdanejšo in najsrečnejšo dušo — kot bi mimo njiju sploh ne bilo drugega sveta. Pozneje sem se večkrat spomnil na to razmerje in čudil sem se velikosti in zlahtnosti Janezovega srca. Jaz bi ne mogel biti tak! Nak!

Ta čas je bil Janez večinoma le doma, tudi ob nedeljah. Le katerikrat je odšel na kak shod, navadno šele po maši, pa se je vrnil še isti večer. Ob nedeljah je redno spovedoval, imel mašo, pridigo in popoldne krščanski nauk z blagoslovom. S kakšno točnostjo in srčnim veseljem je opravljal vso to službo božjo! Tudi dolinci so radi prihajali na Prtovč k maši, čeprav po poldruho uro, dve uri ali celo več ur daleč. Naša cerkvice D. M. je bila pač, dasi mala, priljubljena božja pot za vso selško dolino. In zdaj je imela celo duhovnega oskrbnika — pa še takšnega!

Ako je bilo treba ob nedeljah ali praznikih kam pomagat, je poslal Janez mene — in rad sem šel. Po par tednih »mirovanja in zdravljenja« sem se čutil vsega prerobenega, lahkega in prožnega in kaka daljša pot mi je prav dišala. Trikrat sem bil naprošen v faro blagega g. Rožnika v Selca, enkrat pa na žegnaje k podružnici Sv. Križa; po maši sem pa letel z »bobom« po žepih kosit globoko doli v Selca. Janez mi ni hotel nikdar prepustiti maše doma, le parkrat sem imel mesto njega popoldanji nauk z blagoslovom, a še to le radi tega, ker je bil z doma.

»Kaj boš povedal ljudem pri Sv. Križu?« — »Ne vem še, pomislim.« — »Obrazloži jim podrobno, kakšni so bili pismarji, farizeji in saducejci, pa boš videl, kako te bodo poslušali.« In govoril mi je o njih, da so mi stopali pred dušo ko živi — razgaljeni do mozga, meni pa se ni bilo treba šele pripravljati in govor mi je docela uspel.

Ko sem se odpravljal z doma, me je pred vso hišo nagajivo dražil: »He, kako se mu mudi, kako se mu toži po polnih egiptovskih loncih mesa in sodih vina! No, le pojdi, pa se naužij vseh dolinskih dobrot, da boš tem laže prebavljaj našo trdo kmečko hrano!« Na Prtovču nismo namreč nikdar videli na mizi govedine ali celo teletine, le prekajeno meso, a tudi to le ob nedeljah, za pijačo nam je pa bilo le mleko in izborna voda iz Janezovega vodovoda.

Prtovčanom je namreč Janez dolgo prigovarjal, naj si napravijo vodovod od nekega približno kilometer oddaljenega višje gori izvirajočega studenca. Niso se mogli odločiti. A Janez si ni pomišljal, zadel je na rame pikon in drugo orodje in šel sam kopat. Videč, da gre za res, so skoro tudi gospodarji pritegnili in ko je bil vodovod z lepimi koriti končan (ves cement je menda sam kupil), so se ga vsi veselili. Nad koritom sredi vasice je Janez postavil klop, okoli katere se je zbirala zvečer blizu vsa vas, in tam je imel svojo visoko gospodarsko, politično in prosvetno šolo. Stalen član te šole je bil tudi vrli kmet »Joža« iz Podlonka, ki sta bila z Janezom ko rodna brata in sta se zelo pogosto obiskovala.

Kadar sem se napotil kam v dolino, sem odnašal tudi pošto, nazaj grede sem jo pa prinašal. Navadno mi je Janez prihajal naproti ter me pričakoval z običajno pipo v ustih na kakem razgledišču. Sprejemal me je z vidno radostjo in mi zopet nagajal z dolinskimi dobrinami pa me izpraševal po novicah, o prijatelju Demšarju na Češnjici, o Frtičarju, o profesorju dr. Kosu in družini v Selcih, o kaplanih, o župniku Rožniku, o njegovih konjih, kravah, prašičih, o naraščaju, hvalil njegovo in posamnih kmetov gospodarstvo i. t. d. Povpraševal me je nato, ali sem videl tega ali onega študenta ali znanca, kdaj pride kdo gori na Prtovč, ter je sam našteval podrobno, kaj se je doma dogodilo, kdo je bil gori pri njem, kdo pisal, da pride i. t. d. Prav tako je on meni natančno poročal, ko se je vrnil odkod, o vsem, kar je doživel, ter bil hudo v skrbeh, se li nisem medtem dolgočasil.

Spala sva skupaj v lepi, svetli, dovolj prostorni sobi z dvema oknom in krasnim razgledom po selškem gorovju in v smeri proti Ljubljani. V sobi sta bili dve preprosti postelji, na sredi dokaj velika miza s par stolicami, obešalo za obleko, pa klop za knjige. Miza je bila na debelo pokrita s knjigami in papirjem. Ob oknu je slonelo več dolgih in kratkih pip.

Vstajala sva navadno ob petih. On nekaj pred mano. Vzbudil sem se, ko je grede v cerkev zapiral vrata za sabo — do tedaj ga nisem zaslišal, tako obzirno je vstajal in se kretal po sobi! Večkrat sem se vzbudil pa šele, ko je pozvonil sveto jutro in bil že v cerkvi. Nato je v cerkvi dalje časa sam molil in končno pozvonil k sv. maši. Stregel mu je dvajsetletni domači Tone. Oblačil in slačil se je sam. Okoli šestih, za Janezom, sem maševal jaz. Večkrat mi je kar sam stregel, ko se je strežniku kam mudilo. Tako vzornega strežnika pa še nisem imel, lahko rečem. Še mene je vzpodbujalo k večji zbranosti in pobožnosti, ko sem opazoval tega tihega, otroško preprostega in skoraj boječega strežnika — dohtarja. Med mašo je molil rožni venec. Prav tako vzpodbudno je tudi maševal. Med mašo je molil komaj slišno, glavo je imel ves čas malo sklonjeno in nikdar se ni ozrl po cerkvi. Maševal je počasi in tako lepo, da si ga kar moral gledati in tudi sam nisi mogel biti raztresen. Ko mi je stregel, sem ga vsakikrat nagradil z običajnim grošem, on pa tudi mene, ko sem mu jaz stregel: »To je obligatna stara pravica in dolžnost, tega pa že ne smeva odpraviti.«

Po maši sva šla zajtrkovat. Domači so bili tedaj navadno že vsi na polju. Na peči je naju čakala velika skleda dobro zabeljenih koruznih žgancev z loncem sladkega, topljenega mleka. Otepala sva jih ko za stavo. Tek sva imela ko vola, čeprav nisva nič delala in le letoviščila. »Viš, to dela ta krasni zrak in pa to, da sva v dveh. Junaka sva, hihihil!« Jaz sem popil na dan — tudi po naročilu in žuganju dobrega dohtarja Tonaka — nad pet litrov vsakovrstnega mleka, Janez pa, ki se me je tudi v tem vedno držal kot otrok matere za krilo, je, dejal bi, nevede pil z mano. Na vedno zakurjeni peči nama je skrbna mati Franca pustila vsako jutro velik lonec topljenega mleka, da sva bila ž njim preskrbljena do poldne, poleg tega sva pa imela v shrambi na razpolago po več ogromnih skled kislega mleka in parkrat

na teden še delanega, pinjenega. K mleku pa sva si postrezala še z rženoovsenimi hlebi, velikimi ko rešeto. Masla pa nisva jedla nikdar: »To je pa le za obližane mestne frajle!«

Po obilnem zajtrku sva šla počivat. Tako sem bil naučil Janeza že takoj od početka. Jaz sem legel na postelj, on pa je sedel k oknu, zapalil pipo in vzel navadno v roke Heineja »Das Buch der Lieder, In Auswahl« ter mi čital iz nje. Na vrsto so prišle vse pesmi. Najrajši je pa čital ali recitiral Die Wahlfahrt nach Kevlaar ali one lapidarne iz ciklusa Die Nordsee in Harzreise, pa tudi Der arme Peter i. t. d. Zelo nama je ugajala silna pesnikova domišljija, njegova krepka dikcija, a tudi sarkazem. Vmes sva pa tudi živahno obravnavala pesmi, Heineja in druge pesnike, slovanske (zlasti Ševčenka, ki sem ga imel s sabo) in slovenske. Spominjam se, s kakim veseljem in vznihanostjo mi je Janez, ne enkrat, pogosto recitiral to ali ono Sardenkovo pesem ter zaključeval z markantnimi stih:

Ta stari logar spod goré,
ki o ljubezni nič ne ve...

Pa me kar nakrat pozove: »Ti, daj, narediva vsak eno pesem, bova videla, katera bo lepša. Poglej na uro (on je sploh ni imel), deset minut imaš časa.« Moral sem se vdati, čeprav sem dobro vedel, da me bo posekal. To se je velikokrat zgodilo. In navadno se mi je poredno smejal: »Je le moja lepša, ti nisi za nič.«

Jaz sem polagoma zadremal in ga nisem več slišal. Najbrž je utihnil, videč, da so mi zlezle oči vkup. Ko sem se prebudil, je tudi on ležal. Spanju sva se tako privadila, da sva z lahkoto tudi parkrat čez dan zadremala, ponoči pa sva kljub temu tudi dobro spala, vsaj pet do šest ur. In vendar se nisva temu nikdar čudila — še opazila menda nisva, kako velika spavca sva postala.

Večkrat pa sem se čez uro prebudil in ga zagledal pri mizi. Pisal je s pipo v ustih, ki mu je segala do tal. Po mizi je imel odprtih polno knjig v raznih jezikih, starodavnih in modernih, in pisal

svoje Zgodbe svetega pisma, pregledoval ščetne odtiske iz Celovca ali pisal razne članke v liste in tedenske uvodnike za Domoljuba: »Za tega salamenskega Luko! (Smolnikarja!) Vse leto žre, pa ni nikoli sit!« Tudi pisem je veliko prejemal, pisal pa ne toliko.

Gospod Luka Smolnikar! Nate je večkrat z nasmehom zarenčal. Nad prostovoljno naprtenimi še tolikimi bremenimi ni Janez izlepa mrmral, terorizma pa ni mogel prebaviti. Dogodilo se je — ne vem, katerega leta — da mu je škof Jeglič prinesel iz Rima prelaturu in ga pozval k sebi, da mu naznani veliko, vrlo zasluženo odlikovanje sv. očeta. Janez da bi nosil rdeč kolar! Vse prigovarjanje ni nič izdalo. Odklonil ga je z vso odločnostjo: »Črn sem in črn hočem v grob! Delavec med delavci!« Pa mu je pretiela večja neprijetnost. Slovenec in Domoljub sta imela že napisano notico o imenovanju. Hitel je v uredništvi in prosil urednika in rottil, naj je ne objavita. Obema je žugal, da jima nikdar več ne napiše ničesar, če ne odnehata. Slovenčev urednik se je dal preprostiti, ne tako brž pa Luka: »Kaj mi daš za to?« In Janez v veliki vnemi in nadi: »Skozi tri leta vse uvodne članke za Domoljuba!« — »Dobro, naj bo!« In Luka si je zadovoljno mel roke. Janez je bil sicer mož beseda, a tega terorizma ni Luku nikdar res od srca odpustil. —

Zdaj pa nazaj h mleku! Okoli desetih sva vstala in odšla — na mleko, jaz toplo iz lonca, on pa kislo. Iz izbe pa ven v grivo nad vasico se solnčit ali »martinčkovat«. Jaz sem si slekel srajco ter se pekel zjutraj v prsi, popoldne pa v hrbet, da sem bil ves rdeč in se mi je koža lupila, Janez pa se je dal k temu le parkrat pregovoriti. Zdelo se mi je, da se je sramoval.

Med martinčkovanjem sem imel šolo z našim Tončkom. Janez je hotel namreč na vsak način, naj ga da oče Peter v šole. Učil sem ga nemščine in slovenščine za vstop v kranjsko gimnazijo, dasi je fant dovršil šele tretji razred ljudske šole. Jeseni je bil tudi res sprejet v gim-

nazijo in ker je bil nadarjen in priden, je končno pel tudi novo mašo v cerkvi »skalnega gnezda« junija 1918.

Po »šoli« je prišla na vrsto vsa politika: svetovna in domača, avstrijska, mažarska, hrvaška in slovenska: kranjska, štajerska, koroška in primorska in vsi izredni dogodki, o katerih sva brala v došlih časnikih. Poslušal in tehtal sem njegova izvajanja, vmes sem pa moral povedati o tem ali onem tudi svoje mnenje; na splošno sem pa le bolj molčal. Govoril je namreč tako, kakor da bi skupno razpravljala, kakor da bi bil tudi jaz Janez in bi toliko in vse tako vedel in umel kot on.

Polagoma sva zlezla v senco ali jo mahnila v breg proti Ratitovcu ali pa proti Jelovici v smrečje ali mah. Spotjo sva vriskala (vriskal sem pa le jaz!) in pela; kjer sva obstala, sva pa zakurila majhen kres. To lepo navado je imel Janez najbrž že od mlada. Čudovito lep in privlačen je ogenj zunaj v naravi, pa bodi poletni ali pozimi!

Okoli poldne sva se vračala k cerkvi. Domači so imeli navadno polne roke dela po polju, zato je Janez tudi poldan zvonil mesto cerkovnika in gospodarja Petra. Domov je prišla s polja okoli poldne le mati Franca, da je pripravila kosilo. Do tedaj se je samo kuhalo v peči. In tja okoli ene popoldne ali kaj poprej sva z Janezom zopet pogledala v izbo — za kosilom. To pot sva dobila običajno kaše, ješprenja — Breznik bi rekel ječmenčka — s ščetinastimi svinjskimi kožami, kruha in pa mleka, kolikor sva ga pozelela. Po parkrat na teden pa naju je mati Franca iznenadila tudi z okusnimi štruklji. Kakor v praznik, pa še prav velik! No, Janez jo je kmalu pogruntal. Pred vso družino si je privoščil skrbno, dobro mater in ji jel oponašati »tega T'minca-Benjaminčka«: »Hudirja, še meni se dobro godi zaradi tebe! To je vse le zaradi tebe! Ko sem sam, ji pa nikoli ne pade v glavo, da bi zamesila štruklje! Prav, da si prišel Bog te živil«

Po kosilu sva posedala nekaj časa na klopi pred hišo in Janez je pihal iz svoje

pipe. Razgledovala sva se po bujno zelenih selških gorah, jih preletavala v duhu proti Ljubljani in na druge strani sveta ter govorila o prelepi domovini, o naravi in ljudeh, o njihovih dobrih in slabih lastnostih, o umnem in napačnem gospodarstvu i. t. d., i. t. d. Nato pa, kaj sva hotela — navada je nama zlezla v oči in kosti — počivat sva šla spet in sladko smrčala, dokler nisva drug drugega vzbudila.

Popoldne ni Janez navadno nič pisal. In tako sva šla okoli štirih zopet na mleko, iz izbe pa na solnce »martinčkovať«, a od tam se kopat v gorski potok za vasjo. Tu si je bil Janez napravil kopalno »kabino«. Moral sem jo pohvaliti, da je pravo mojstrsko delo, tako mi je našteval in razkazoval na licu mesta vse njene prednosti in vrline. Kabina je namreč imela še celo vrata, čeprav pritrjena le z vrvjo, od zadaj in ob straneh pa je bila zbita iz žalostnih desk. Zračna je bila vsekako. Objemala pa je tolmun, obsežen za tri škafe in globok za enega. Ker je bil pa potok zelo deroč, se nama je tolmun večkrat zasul s prodom in fotografirati bi naju bilo vredno, kako sva kakor otročička s polnimi usti rajskega smeha, a obenem resnobne ogorčenosti kleče z zavihanimi rokavi trebila dragoceni tolmunček! Potem sem ga pa slišal iz kabine: »Tako bistre in sveže vode pa le nimajo po svetovnih kopalniških! Pa še plačati ni treba nič!« —

Ostali popoldan do večera sva porabila za sprehod v Jelovico ali pa strmo gori proti planini Pečani. To je pa pazil Janez, da pač nisva stopila na izhrojeno stezo: kar vprek, čeprav skozi grmovje in po vseh štirih čez skale! Na kakem lepem razgledišču sva malo posedela, zrla v živahnem pogovoru po lepem zelenem svetu, malo zapela (prav za prav je pel le bolj on), malo povriskala (jaz sem znal kot bivši Trentar bolje), pa šla naprej ter se vračala po bogve kakih ovinkih domov — velikokrat po trdi temi ali po mehki mesečini. Če sva se vrnila pravočasno, je šel Janez zvonit »Zdravo Marijo«.

Večerja je bila pozna. Domači so delali na polju do noči. Mati nam je skuhala krompirja in velika skleda mamljive solate je zavzemala lep del mize ter nam izvabljala polna usta slin. Janez je pri jedi vsakokrat glasno molil naprej. Nato smo med pretrganimi pogovori segali kakor za stavo po okusni večerji v skupno skledo. Vso večerjo smo zabelili še z mlekem.

Po večerji je snel Janez s stene velik molek in pokleknili smo vsak v svoj kot. In po krajšem ali daljšem gospodarskem pomenku se je trudna družina ka-

njegove pipe, tako so tudi najini pogovori obletali vse mogoče predmete. Hodila sva v duhu skozi mehko noč v vas k prijateljem in znancem, v bližnje in daljne domove, »čez tri gore in tri dolé«, se dvigala nad blesteče zvezdice in po rimski cesti in preko nje ter pošiljala najtoplejše pozdrave in voščila vsem sinovom majke Slave od severa do juga, od benečanskih grobišč do starodavnega Carigrada in čez stepno Ukrajino do daljnega, daljnega vzhoda.

Janez se je bolj in bolj razvnel, rušil države, prestavljal mejnike, ustvar-

11. slika. Gorsko selo Prtovč pod Ratitovcem.

kor misel porazgubila drug za drugim k sladkemu počitku. Le ob sobotah smo ostajali vkup dalje časa. Ob teh dneh se je Janez bril. Poiskal je britev, jo nategnil po jermenu in po dlani, namočil brado z milom in slino ter se bril brez zrcala, kar sredi sobe stoječ, med živahnim pogovorom in smejanjem.

Ko so vsi odšli spat, sva se z Janezom preselila iz tople izbe na klopico pred hišo. In kakor je kolobaril prijetni dim

jal in gradil nove enote, jih oživiljal in plodil s svojim duhom in govoril tako, da sem v srcu živo občutil: jutri začnemo novo življenje! Po njegovem bi bilo vsakako stokrat bolje in lepše, nego je v resnici! Avstrijska Jugoslavija v bratskem objemu z Balkanom, Balkan v tesni zvezi, Carigrad bolgarski, grški narod zase, avtonomni Albanci s Srbijo. Najmanj to! — Hej, Janez, kaj bi dejal, ko bi zdajle vstal iz tihega groba?...

Okoli enajstih sva se tudi midva zgubila v prijetno podstrešje. Še par besed, pa »zbogom! Lahko noč!« — Ostali čas je porabil vsak zase, dokler nisva zasmrčala vsak po svoje.

*

Ta dnevni red je bil večkrat moten. Prtovč je bil božja pot. Pa ne samo k Mariji Devici, tudi k Janezu so prihajali kakor na božjo pot. Častivcev ni manjkalo in prihajali so pogosto. Prihajali so stanovski tovariši, delavci in delavke — odborniki in odbornice raznih organizacij, zlasti ljubljanskih, poslanci in politiki, zadrugarji, kmetje in rokodelci, dijaki, prihajali so v gručah in posamič, prihajali so tudi bolje in slabše oblečeni berači. Vseh je bil Janez vesel, vse je prijazno in postrežljivo sprejemal, dijake in delavce pa najrajši.

To je bilo ob večjem obisku na Prtovču kakor na sejmu. Za prenočišče ni bil Janez nikdar v zadregi. Sena je bilo dovolj, in ako je šlo za goste, ki jih je hotel bolje postreči in počastiti, sva jim kratkoma prepustila svojo sobo ter šla z ostalimi na seno v drugo prazno hišo. V nji je bila ena zasilna soba s senom, a tudi preprosta postelja je bila postavljena v kotu in vanjo je moral, kogar je Janez določil.

Čas obiskov nam je potekel med pogovori, sprehodi ali izleti, med petjem in vriskanjem. Ob dijaških obiskih se je vsakikrat najbolje odrezal prijatelj Adolf s krasnim glasom in petjem. Vse polno pesmi je znal, dijaških in drugih, umetnih in narodnih, a Janez se je vnemal najbolj za narodne in jim je neugnano kar sproti zlagal nadaljnje kitice, ko se je dovolj razvnel. Ena Adolfova mi še do danes ni šla iz spomina, pa tudi Janezu je zelo ugajala.

Če ajd'ca ne bo ratala,
boš pa krompirčka papala,
hodidirajdidom.

Naš očka imajo hčerki dve,
obe sta zavber punčiki,
hodidirajdidom.

Ta prva ima črne oči,
ta druge se grdo drži,
hodidirajdidom.

Ta prva nima dote nič,
ta druga je pa čist' zanič,
hodidirajdidom.

Če ajd'ca itd.

Od prijetne zabave in šal do resnosti pa često ni bilo niti koraka. Nevedé smo nakrat zaveslali v popolnoma mirno vodovje. — »Ti, kaj pa delaš doma?« In drug za drugim se je vestno izpovedal Janezu in vsem, s čim se bavi, dobil kratko navodilo ali kak nasvet in tako je nekoč prišel kot zadnji na vrsto pokojni blagi Erjavec, bogoslovec in pesnik, in nam bral svoje pesmi. Škoda mladega, nadebudnega fanta! Mlad je umrl. Bolj tih, skromen je bil, a spominjam se dobro, da je ves oživel, ko je prišel pogovor na Ukrajino, Dnibr, stepe in kozake. Sladko počivaj! —

Nekega dne me je povabil Janez na obisk prijatelja Toneta Pfajfarja v Dražgože. Oblečen je bil ko po navadi na Prtovču v irhaste hlače dokolenke, kratak jopič in špehast klobuk. Peljal me je povsod, le po stezi ne, zdaj gor, zdaj dol, pa čez plot po vseh štirih. Med potoma naju je ujel dež in hitela sva kar naravnost gor po gozdu do Novakove lepe kmetije. Precej dobro sva se zmočila, zakaj dežnika nisva imela — Janez ga ni sploh nikdar imel ne rabil. Pa je modroval: »Naš dohtar Bogdan ti je priporočil vse mogoče kopeli na znotraj in na zunaj. Naročil ti je solnčno kopel, zračno in pa knajparijo. Dobro ga ubogava. Ko prideva do Novaka, boš imel še potivno kopelj. Ni hudir, da se ne utrdiš, da boš ko trentski gams. — Glej jo, Novakovino!« Veselo so naju pozdravili in nama dali toplega mleka; suknjo, klobuk in čevlje sva dela sušit na peč. »Ti pa kar gor zlezi! Boš videl, kar je v tebi in na tebi odveč, izgine v tej vročini, da sam ne boš vedel, kdaj in kam.« Tako se je tudi zgodilo. V pol uri je dež ponehal in po najlepšem solncu sva odrinila s prisrčno zahvalo za gostoljubnost.

Tone je bil kakor vsakikrat ves srečen, da sva prišla. Brž je stopil v kuhinjo naročiti spodobno »malico«. Cerkev je bila Janezu povsod prva. Če je šel mimo nje, je stopil vanjo; kamor je prišel, je ni pozabil obiskati. Dražgoška mu je bila pa še posebno pri srcu. (Slika št. 12 in 13.) Stokrat je bil že v nji in je užival lepoto sv. Lucije (Krekova igra Sv. Lucija!) in krasnih baročnih oltarjev. To pot mi je na novo razkazal in obrazložil vse njene znamenitosti, pred cerkvijo pa lepoto Dražgoš in lepi razgled na Ratitovec in temne gozde naokrog.

Po »malici« smo še posedeli in Tone je segel po »bukvicah«, a ni šlo dolgo, ker gre meni branje na te bukvice le bolj slabo in počasi.

Janez je menil, naj se vrneva na Prtovč čez Jelovico. Pa smo šli. Tone je naju spremil do vrha klanca in se pristrčno poslovil: »No, pa le spet kaj pridita!« — Z Janezom sva hodila bolj ob robu gozda, odkoder se je nama nudil lep razgled.

12. slika. Dražgoše.

13. slika: Oltar v cerkvi sv. Lucije v Dražgošah.

Kar obstojiva pred majhno drvarsko kolibo sredi smolnatih orjakov. Na klopic pred njo sta sedela dva dijaka s knjigo v roki. Veselo smo se pozdravili. Janez se spusti z njima v pogovor in povpraša, kako napredujeta in kako jima gre. — Kaj sta delala tu? Janez ju je bil poslal sem na ta zdravi smolnati zrak preštudirati neko znanstveno knjigo. Prinesla sta s sabo moke in česar treba za žgance, pa še kako drugo malenkost. Tu sta si po ves teden kuhala, v senu sta ležala in študirala. Za oddih sta hodila na bližnjo planino po mleko ter se sprehajala po gozdu. Domov, v dolino, sta smela šele za nedeljo.

Ta je res prava Krekova! Koliko dijakov je napotil Janez k takemu samotarskemu študiranju, ne vem. Sami naj bi se oglasili, če še živé, in opisali svoje čudno, originalno »karbonarjenje«!

*

Omenil sem poprej, da sva z Janezom večkrat za šalo tekmovala v pesnjenju ali pesnikovanju, kakor že ho-

čete. Na pesniškem polju me je posekal zelo vsakikrat, kadar sva se spoprijela. Zato mi je kmalu upadel pogum, boriti se z njim. Nekoč se vrne domov čez Jelovico — tam nekje od Krope. Preplezati je moral zelo strmo pobočje, da se je vzel na Črni vrh (1307 m) nad Kropo ali na Gregorjevec (1137 m) nad Kamno gorico; morda je bila tudi kaka druga točka, imena ne vem več. Spominjam se pa iz Janezovega pripovedovanja, da pada od tam gori svet zelo strmo v savsko dolino in da se nudi od tam silno lep in razsežen razgled po Gorenjski.

Pravil mi je že velikokrat o onem robu in da ga je tam vsakikrat čudovito prevzelo, da se kar ni mogel ločiti od njega. Ta dan se mu je pa prelilo navdušenje v pesem in vidno je bil sam s sabo silo zadovoljen. Komaj me ugleda, me napade z vso razposajenostjo: »Danes me pa že ne posekaš, čeprav se na glavo postaviš — pa še vse tiste pesmarje privleci, z županovim Otonom vred — vse poženem čez Jelovico, da poskačejo drug za drugim dol v Kropo med kovače!«

In z vso toploto mi je jel na novo opisovati oni znameniti rob ter deklamirati pesem, ki jo je bil zložil oni dan na njem. Kar na pamet, napisal je še ni bil. Tekla je ko gorski vrelec, srebrno zvonko, zdaj pa zdaj so ritem in rime padale ko mogočen slap — toliko se še spominjam in pa še tega, da je bilo v pesmi vse personificirano, da je vse živelo in pravcato bruhalo divji zanos orjaške ljubezni do prekrasne domovine...

Jaz sem pa zadivljen zijal vanj, končno pa ga pozval, naj pesem napiše. Zdi se mi, da jo je tudi res napisal. Jaz pa, trikrat tepec, še danes ne vem, kako da se nisem pobrigal za prepis! Morda jo pa le še ima kateri izmed pokojnikovih prijateljev — v Kropi ali kje drugod.

Dostikrat mislim na to pesem, a nikakor ne morem reči, ali je bila kdaj objavljena ali ne. Bržčas ne. Po vse-

bini me na to pesem najbolj spominja neka druga Krekova pesem, iz katere sem citiral v »Plan. Vestniku« 1904 (str. 190) tehle šest verzov:

Stalna je ljubezen naša, kot so naše gore
stalne,
iskra kot so naši vrelci in kot reke srebro-
valne.
Ko pa kdaj bi tvoje skale, stari Triglav, se
razdrle,
pa bi naše čete vstale, tebe, Triglav, bi
podprle.
Ko pa kdaj bi tvoji vrelci, bistra Sava,
usahnila,
pa bi srčno kri ti v strugo naškropili, na-
točili.

Zalibog se tudi glede te pesmi ne morem spomniti, kje je bila natisnjena.³

*

Janez je imel poleg ogromnega znanja tudi silno živahno in prožno domišljijo. Zato je imel vedno polno pest vsakovrstnih leposlovnih idej in snovi. Ker se pa sam ni utegnil baviti dosti z leposlovjem, je kaj rad druge seznanjal s svojimi načrti, da bi jih izvajali. Tudi mene je vzpodbujal k raznim zanimivim leposlovnim delom. S posebno vnemo mi je po cele ure in ure govoril o starih Slovencih (Kosovo Gradivo) in kako bi se dala opisati naša starodavna zgodovina in življenje prastarih dedov v obliki zgodovinskih povesti. Misel je sicer mikala, a jaz se nisem ni najmanje čutil sposobnega za taka dela. Nasvetoval sem mu pa Finžgarja — on je mož za to! Janez se ga je o priliki res lotil in tako smo dobili Slovenci veleznameniti roman Pod svobodnim solncem. (Prim. kaj pripoveduje o tem Finžgar v Domu in svetu 1917, str. 306! — Op. ur.) Upajmo, da nas priljubljeni in plodoviti umetnik iznenadi in razveseli prej ali slej tudi z raznimi nadaljevanji! Pokojni Janez ni bil v svojih načrtih in željah prav nič skromen!

³ Za to pesem se zanima tudi uredništvo »Mentorja« in razpisuje tem potem nagrado 50 (petdeset) Din za tistega, ki prvi pošlje prepis te pesmi z natančno navedbo lista, kje je pesem izšla. — Uredništvo.

Jaz pa sem iz te starodavne dobe v dramatični sliki obdelal »V meščene Valuka za gorotanskega kneza in vojvoda pri Gospé Sveti na Koroškem okoli l. 620. po Kr. rojstvu s staroslovenskim poganskim obrednim praznikom«. Delo, ki je le bolj »študija«, je izdala Slov. Straža v Ljubljani l. 1914. ob 500 letnici zadnjega umeščanja v slovenskem jeziku. Zanimivo je Krekovo stališče do »Valuka«. Delo naj bi bila izdala Mohorjeva družba v Celovcu. Družbin odbor pa je zahteval, naj se igrokaz izvede na krščanski in ne na poganski podlagi ter naj se zamenja Valuk za Inka! Meni je šlo za staroslovensko pogansko kulturno sliko iz 6. do 7. stol. in pok. Krek, ki me je bil že dolgo prej silil v študije te častitljive starozitnosti ter je tudi Valuka s pok. dr. Kosom pregledal, mi je tedaj dejal precej ozolovljen: »Če hoče Podgorc Inka, naj si ga sam napiše! Meni je bolj simpatičen Valuk in pa junaška doba nekaj sto let pred Inkom. Od vseh naših starin imamo malo ali prav za prav skoro nič obdelanega, iz naše poganske dobe pa še najmanj. Ti ostani pri svojem!«

*

Kamor je Janez šel, ni nikdar s seboj vzel ničesar razen kakega papirja, pipe z mehurjem in palice; dežnika in ure ni itak nikdar imel. Tudi preobleke ali površnika ni nikdar imel s seboj. To ni bilo previdno! Bil je sicer zdrav ko riba in trden ko hrast, a kdo ve, ali mu niso razni prehladi škodili v poznejših letih! Večkrat sem ga na to opozarjal. A zaman. Norčeval se je iz mene.

Neke nedelje zvečer se je vrnil od Sv. Jošta. Dobro se mu je zdelo in pravil mi je, kako je prihitel po veliki vročini ves moker od potu pod cerkev: »Kaj sem hotel! Gori so preprihi, zdravje pa tudi nekaj ukaže! Slečem srajco — prav po tvoje — in jo razobesim s suk-njo in telovnikom vred po grmovju, pa lepo počakam na vročem solncu, da se

je vse lepo posušilo. Čemu perila s seboj!« — Tako je Janez napravil velikokrat po vseh krajih domovine.

Nekoč sva se pozno vračala domov. Šla sva čez Podlonk, kjer sva se bila precej pomudila pri Jožu. Tako svečano tiho je bilo naokrog, da se ti je zdelo, luna vspava in blagoslavlja trudne zem-ske otroke in vso božjo naravo. Tudi midva sva stopala tiha, zatopljena v skrivnostno tišino. Kar se nakrat oglasi visoko iznad strme steze zvonko de-kliško petje. Postojiva. »Kaj pa je to? Odkod?« — »To so pa naša dekleta. Ves vroči dan so žele na svojih njivah. In ker ne utegnejo čez dan, so prišla pa zdaj požet ubogi vdovi za »božji lon«. Tje do dve popolnoči utegnejo lepo pospraviti ves pridelek. Zanjejo in pojo, pa le prav poslušaj in iz samega petja boš čutil, da zanjejo iz ljubezni do Boga. Zlata srca!« Zatopil sem se v to skriv-nost in menil, da jo umevam, in toplo mi je bilo pri srcu... A nova, vesela pesem je tudi naju užgala in tudi midva sva zvonko zapela v srebrno noč — mi-dva pa kozaško himno:

Hej! Hej, tam na gori
žinjci žnutj,
ta popid goróju,
popid zelenóju,
kozaki idútj. Hej!

(Hej, hej! Tam na gori, — ženjici žanjó,
— a doli pod goro, — doli pod zeleno, —
kozaki idó. Hej!)

Hej! Po peredi Dorošénko,
vedé svoje vijsko,
vijsko zaporožslike,
horošenjko. Hej!

(Spredaj [gre] Dorošenko, — vodi svojo
vojsko, — vojsko zaporoško — zelo lepo.
Hej!)

Hej! A pozadi Sahajdáčnyj,
ščo promínáv žínku
za tjutún i ljúlju
neóbačnyj. Hej!

(A zadaj Sahajdačnij [hetman] — ki za-menjal ženko — za tobak in lulko [pipo], —
lahkomiselni! Hej!)

Po njivi je petje zamrlo, a na najin »hej« in vrisk je zazvonilo iz mladih grl

kakor nekdam z gore, ko je jahala mimo pod njo veselo pevajoča kozaška vojska. Dejal bi, noč je oživila! In medsebojni vriski-pozdravi so brneli tja in sem, dokler nisva dospela domov. Zazibalo pa je naju v sen njihovo skrivnosti polno petje.

Mlatili smo. Na skednju je bila vsa hiša in še par drugih mlatičev. Janez je tudi mlatil in vmes razigrano zabaval pisano družbo. Pa se zmislil in v svoji prešernosti pozove »na korajžo« vse moške. Nekaj časa so ga z očmi merili in precenjevali, potem so se pa spustili v metež ž njim drug za drugim in — drug za drugim so obležali pod njim v slami. Sopol je sicer kot divji tur, a obenem se hihital v svojem zmagoslavju takó, da so se še celo osramočeni premaganci jeli zadovoljno muzati. Janez je bil sicer čokat in na videz neokreten, dejansko pa je bil gibek in premeten ko maček. Nato pogleda še name, se poredno nasmeje, me naglo zgrabi in dvigne visoko ko vrečo plev ter me trešči v slamo, da sem se prekobalil.

»No, prav lahak nisi, za novaške in davške griče si pa že še dober,« tako me je precenil. — Tudi ocene dohtarja Tonaka v Gorici se nisem bal.

Šesti teden je potekal. Poletje je vzelo slovo. Hladen jesenski veter je začel pihati in mrzle, neprijetne megle so jele ovijati glavo Ratitovcu in sosedom. Tudi čez prtovško sedlo se je jela že valiti. Zbogom, solnce, zbogom, lepi dnevi!

In 6. kimavca sem tudi jaz vzelo slovo od Prtovča, od Prtovčanov, od vrlega gospodarja in srčno dobre gospodinje France, od vse ljube družine, od selške doline in od vseh zelenih gorá in od Janeza. — Težko slovo! Bridko slovo...

Zadnjikrat sem videl Janeza in govoril ž njim v začetku svečana 1917 v Ljubljani. Dne 9. vinotoka 1917 sem pa prejel od pok. dr. Lovra Pogačnika brzojavko in povabilo k žalostnemu pogrebu. Na žalost, nisem se ga mogel udeležiti. Molil sem pa zanj doma v upanju, žalost tolažečem, da najbrž več ne potrebuje moje molitve — mučenik.

(Konec prih.)

Dorošenko:

Večer.

*Zašumela je topol,
zganila se trla,
iz latnika planil
večerni je mrak*

*in se razpredel
v trudni je zrak
in se razlezel
preko vseh streh.*

*Iz dalje priplaval
lahni je ave
in z dušo poletel.
na bolne planjave
do bolnih cvetic.*

Dr. Fr. Trdan:

Vineta.¹

»Na obal nemškega otoka Usedom, nekdanjega slovenskega Znojma, done vsako nedeljo, vsak Gospodnji dan, iz morske globine tako čudovito glasni zvonovi... Na obali Usedom, ne daleč od Damerova — tako pripovedujejo ljudje že stoletja — so videti v morju v vrstah, ulicah in cestah urejeni granitni kameni, pač temeljni kameni cerkva in mestnih domov utopljenega vendskega mesta.«

Tako začenja Bogdan Vened, prerano umrli dr. Matija Prelesnik, baltiško povest »Vineta«. Jedro pripovedke o potopljenem vendskem mestu je posnelo iz kronističnih zapiskov, ki segajo tja v 11. stoletje. Romantik Viljem Müller je te fragmentarične drobce s še živečim ljudskim izročilom izpopolnil in jih oblekel v lepo pesniško obleko. Isto snov je obdelal v podobi balade tudi naš pesnik Anton Aškerc.

Ker je zanimanje za potopljeno »dvanajstvratno« Vineto tudi med znanstvenim svetom iznova na dnevnem redu, ima pričujoči sestavek namen, pokazati sad dosedanjega raziskavanja.

Podlago ljudski pripovedki o mestu Vineti tvori zgodovinsko jedro, toda to so stoletja zabrisala in zatemnila. Mesta Vinete ob izlivu Odre zgodovina ne pozna. Prvotno ime slovanskega baltiškega pristanišča je bilo Iumne. Kronisti so to polatinili v IUMNETA; poznejši prepisovalci so zamenjali IV s podobnim VI, nakar je nastala oblika VIMNETA ali obrušeno VINETA.

Kje pa se je razprostiralo mesto Jumne?

Izprva so iskali njegovih razvalin ob morski plitvini Vineta, kjer je bilo videti do 19. stol. nešteto granitnih skal različne velikosti. Iz teh je Tomaž Kantzow že v 16. stoletju sklepal, da

predstavljajo ostanke vendskih cerkva, mestnih hiš in tlakanih ulic, ki so prezale poedine dele mesta. Naslanjaje se na poročilo Adama iz Bremena, je v 17. stol. menil Micraeli, da je bila Vineta največje mesto za Carigradom. Še več domišljije je proti koncu 18. stol. pokazal pl. Keffenbrinck, ki je zrl v razmetanem obrežnem skalovju obsežne vojašnice, kjer so imeli Vendi že v 11. stol. shranjene mogočne topove.

Vendar se v 18. stol. tudi že čujejo sporadični glasovi, ki so skušali ovreči staro tradicijo. Dočim je iskal Schwartz (1734) normanski Jomsburg (Jumne) pri Jamundu ob jezeru Jamen v bližini Köslina, sta skušala dokazati senator Kraus in justični svetn. Wittchow (1798) s pomočjo škotskega potapljača Jemsa Boosa, da so kiklopske skale ob plitvini Vinetov, ki so jih porabili za zgradbo mola v Swinemünde, navaden naraven pojav.

V 19. stoletju pa so ubrali prijatelji Vinete popolnoma novo pot. Rudolf Virchow in Šafařík sta se oprijela podmene, da je Vineta istovetna z Julinom in da je bila na kraju današnjega Wollina. Njunemu mnenju so se pridružili tudi zagovorniki Jomsburga, ki so prenesli normansko gusarsko gnezdo iz stettinskega zatona na Silberberg pri Wollinu.

Julin je bil res v 12. stoletju važno trgovsko mesto in od l. 1440. celo škofijska stolica. Pomorjanski apostol Oton iz Bamberga, ki je prišel na povabilo vendskega vojvode med Pomorjance oznanjat krščansko vero, je že l. 1124. krstil 22.156 Slovanov. Toda proti koncu istega stoletja so Danci mesto tako razrušili, da si ni več opomoglo. Zato sta zgoraj omenjena učenjaka mislila, da ne more biti Julin nič drugega ko Jumne, o katerem poroča l. 1075. Adam iz Bremena: »Jumne je res največje izmed vseh mest, ki so v Evropi. V

¹ R. Hennig, Von rätselhaften Ländern; str. 242—275.

njem prebivajo Slovani in drugi narodi, Grki in barbari. Tudi Sasom, ki tja prihajajo, je dovoljeno, da se naselijo in so drugim enakopravni, seveda le, če javno ne kažejo krščanske vere, dokler tam prebivajo. Kajti vsi so še v zmoti poganškega malikovalstva. Sicer pa ni najti naroda, ki bi bil častitljivejši v običajih in potrpežlivejši v gostoljubju.«

Podobno opisuje mesto Jumne sto let pozneje kronist Helmold, ki še dostavlja, da so pred davnim časom razrušili mesto Danci in da je »še danes videti razvaline onega starega mesta«, ne omenja pa ljudske pripovedke, po kateri je morje pogoltnilo mesto.

Podmena Wollin = Vineta, ki je kot edino prava veljala v znanstvu v letih 1870.—1908., se je opirala na dva dejstva: na veliko množino arabskih novcev, ki so jih dobili v bližini Wollina in na stara grobišča, ki so bila po mnenju veščakov normanskega izvora. Novejša raziskavanja pa so dokazala, da sta oba na prvi videz tako važna dokaza, nevzdržna. Radi ozkih trgovskih zvez med Črnim morjem in baltičskimi deželami, je ob vsej obali Vzhodnega morja od izliva Odre pa do finskega zaliva najti izredno veliko arabskega denarja. V berlinski akademiji znanosti pa je 1. novembra 1923 povedal učenjak Schuchhardt, da so wollinski grobovi slovanski in ne normanski in zato ni iskati mesta Jumne v okolici Wollina, ampak na kakem drugem kraju Odri-nega zaliva.

Prvi, ki je začel boj proti istovetenju Wollina z Jumne = Vineta, je bil Konrad Müller. Sklepal je tako-le: Zračna razdalja med Wollinom in morjem znaša 20 km; ker še vrhu tega leži mesto v ravnini in ne nudi nobenega razgleda po okolici, si ni mogoče misliti, da bi bili normanski pomorski roparji na takem kraju zgradili trdnjavo. Če pa je bil Jomsburg bliže morja, ni najbrž bilo tudi bližnje obmorsko mesto Jumne v kakem skritem kotu stettinskega zatonu. Zato je verjetno, da se je povzpel

Julin = Wollin potem, ko so Danci razdejali Jumne = Vineta.

Tako je stopilo vprašanje Vinete v nov stadij. Raziskovalci so se iznova vrnili k poročilu Adama iz Bremena. Ta izrecno omenja, da teče Odra proti severu tja do »Jumna« — usque ad Jumnem — in da leži Jumne tam, kjer dosega reka »scitske vode«, t. j. Vzhodno morje.

Pogled na zemljevid kaže, da se izliva Odra v treh rokavih, ki so: Dievenow, Swine in Peene. Ker velja hipoteza Julin = Wollin iz zgoraj navedenih razlogov za pokopano, je mogoče iskati mesta Jumne ob rokavu Swine ali Peene. Zgodovinar Giesebrecht se je odločil za rokav Swine, češ, da govori severni kronist o »Peanis« in »Oddari« kot dveh različnih rekah. Toda R. Hennig in vsi novejši arheologi mu ugovarjajo in so edini v misli, da je moglo biti mesto Jumne le ob rokavu Peene. Adam iz Bremena res navaja dva imena »Peanis« in »Oddara«, toda iz njegovega opisa o mejah hamburške in pomorjanske župnije je sklepati, da mu je »Peanis« reka v notranjosti dežele, »Oddara« pa njen končni izliv v morje. Prav tako omenja isti pisatelj, da leži Jumne nasproti otoku Rujana, in da je bilo takratno švedsko trgovsko središče Birca ob melarskem jezeru »nasproti slovanskemu mestu Jumne«. Da podmeno še bolj podkrepe, se sklicujejo njeni zagovorniki tudi na trgovske zemljevide 16. stoletja, ki domnevajo potopljeno Vineto na severni strani otoka Usedom. Na Jansonijevi karti iz l. 1649. beremo: »Vineta emporium olim celeberrimum aquorum aestu absorptum.« Enako misel izražajo tudi nekateri stari kronisti, ki hkrati dostavljajo opazko, da je postala Vineta žrtev velikih zemeljskih izprememb, ki jih je povzročila morska poplava o Vseh svetih l. 1304.

Tako so polagoma izluščili in očistili jedro pripovedke: Kraj, kjer je nekoč ležala Jumne = Vineta, se je resnično pogreznil; ž njim vred je izginil v morskih valovih tudi znaten kos morske

obali. Zato je verjetno, da je pred 800 leti segal otok Usedom dalje proti severu kakor danes. Večina znakov govori tudi za to, da nista vendski Jumme in severni Jomsburg dve časovno in krajevno ločeni naselbini, ampak eden in isti kraj, ki ga je ohranilo ustno izročilo v dveh različnih imenih. Izprva je prevladoval v mestu vojaški duh normanske pomorske trdnjave, polagoma pa je dobilo premoč mirno slovansko prebivalstvo z dežele. V letih 1030. do 1120. so Danci petdesetkrat osvojili in spustošili mesto, ki so je prebivalci

ponovno pozidali. Zadnje razdejanje je pa bilo tako hudo, da so meščani vedno ogroženo naselbino zapustili in se preselili v notranjost dežele, zvečine v Julin. Razvaline opustošenega mesta so ostale, kakor jih opisuje petdeset let pozneje kronist Helmold. Ker po odhodu prebivalcev ni bilo nikogar, ki bi popravljal nasipe, je vdrlo morje in preplavilo »mrtvo mesto«. In tako še danes

»šumi in peni morje se zeleno
nad Vineto krasno, davno potopljeno«.

Emil Fanič:

«Ne dam si svobode kرافiti!»

(Iz dnevnika, pisem in razgovorov z mladim prijateljem.)

O počitnicah, ko je bil Janko dovršil peti gimnazijski razred s prav dobrim uspehom, sem preživel z njim nekaj zelo prijetnih večerov. Obiskal me je, pa sem ga obdržal za deset dni. Imel je vso svobodo, moja knjižnica mu je bila na razpolago, popoldne se je hodil redno kopat. Čez dan nisem imel časa zanj, po večerji pa sva hodila v lepo okolico, med žitna polja, na bližnji Tolsti vrh, ali pa sva šla ob šumeči Bistrici daleč roter k podnožju karavanških sten, nekajkrat pa sva obsedela v vrtni utici in se v tajnosti polmraka razgovarjala o vseh »visokih« problemih, ki so polnili tedaj Jankovo dušo.

Največkrat so se Jankove misli povračale na problem svobode. Po svojem temperamentu že je bil preveč zgovoren. Premalo ni nikdar in nikjer govoril, preveč pa mnogokrat; rajši bi ga bil imel bolj molčečega. Res je pa tudi, da si je upal svoje nazore zagovarjati pred komurkoli, ni se bal. Tako se je zgodilo kak večer, da sem samo poslušal, ko je razvijal svoje res zelo »mlade« nazore o svobodi.

»Vem, da red mora biti,« mi je zatrjeval neki večer. »Vsaka človeška skup-

nost mora imeti neka obvezna pravila, po katerih se mora vsak član ravnati, ker bi sicer ne bila skupnost, ampak anarhija, zmeda, v kateri bi nobeden ne mogel doseči svojega smotra.« Kar po knjigi, katero je bil čital, je dišala ta modrost, pa sem ga mirno poslušal. »A vidite to je najvažnejše, kako se ta red spravi v sklad s človekovo osebno svobodo, ali mu pusti toliko razmaha, da se pravilno razvija in raste, ali pa ga tako omeji, da klaverno hira kakor cvetica v premajhni posodi.« »Popolnoma pravilno,« sem samo mislil, odgovoriti nisem utegnil, ker Janko je postal vedno bolj ogorčen, čim dalje je govoril.

»V razmerah, v katerih moram jaz živeti med šolskim letom, se zadušim! Pohabljen bom na duši in srcu. Nikamor se ne moreš razrasti. Od vseh strani si omejen, naravnost stiskan v ozke spone kratkovidne konvencionalnosti in starokopitne pedagogike, ki je bila morda dobra v srednjeveških samostanih ne pa danes, ko se moramo vzgojiti za vsestransko javno delo. Nam Slovencem, kot zastopnikom malega naroda, je širokogrudna, svobodna vzgoja še sto-

krat bolj potrebna. Kako pa naj se tako vzgojim v tem neznatnem provincialnem gnezdu, kjer ni nobene prilike, seznaniti se z umetnostjo in drugimi gibanji moderne sveta? Za kitajskim zidom živimo. In potem tisto malenkostno nadzorstvo, niti koraka ne narediš, da ne bi vedelo vse mestece. Če greš s sošolko po cesti, že govore po vsem mestu, da imaš razmerje, doma pa slišiš pridigo kakor da bi bil sedemletno otroče itd. V takem ozračju moram poginiti, veste, tako počasi, neopaženo, kakor pogine cvetka v loncu, v katerem je zmanjkalo rodovitne prsti. Poginiti pa nočem! Ne dam si svobode kratiti! Jaz že ne!

»V vsem ti dam prav,« sem previdno začel, ko mu je pošla sapa v dolgem govoru, da si je moral za hip oddahniti, »v vsem imaš prav. Širok in globok pogled v sodobni svet si moraš pridobiti. Ozkosrčnost ubija, res! A kako naj v teh tvojih letih sam presojaš, kako ozko oziroma kako široko morajo biti postavljene meje tvoji svobodi? Ali jih ne boš odmeril preširoko, preko prepadov, namesto da jih usmeriš ob potu naravnost na cilj? Mislím, da je za to vendar treba ne samo lastne izkušnje, ampak pred vsem tisočletne izkušnje človeštva, ki se zrcali v neovrgljivih vzgojnih načelih. Cerkev, ki je najstarejša družabna tvorba človeštva, jih čuva in razlaga in sicer tem bolj spretno in resnično, ker nam po razdetju izvirnega greha razloži slabo nagnjenje, ki raste in ruje v naši naravi.

Gotovo je velikega pomena, če se kdo izobrazuje v središču človeške kulture n. pr. v Parizu, Londonu, Berlinu, Rimu itd., a vsak ne more biti tam, mi se moramo zadovoljiti v naših ozkih in malih razmerah. Priznati pa moraš, da je v malih »gnezdih«, kakor jih imenuješ, mnogo manj usodnih nevarnosti za nezkušenega mladca kakor pa v ogromnih centrih ne samo človeške kulture, ampak tudi človeške sprijenosti in razvratnosti. V velika središča se ne steka samo plemstvo duha, temveč tudi naj-

podlejši izvržek človeške družbe. Če v tem vihnem morju ne znaš dobro plavati, se prej potopiš, kakor v mirnih vodah naših »gnezd«. Za veliki svet mora biti človek zrel in trden.

Nič kaj zadovoljen ni bil z mojimi nazori. Se se je povračal na večernih sprehodih večkrat na ta predmet.

Zapazil sem, da se je Janko težko poslavljajal, kakor da zapušča zlato svobodo in mora v suženjstvo. Proti svoji ravadi ni zadnji večer skoroda nič govoril. Pa sem porabil priložnost, da sem mu razvil svoje nazore o svobodi. Največji, vprav božanski dar je človekova svoboda, Bog sam jo spoštuje; ne vzame je človeku, pa najsi jo uporablja celo proti njemu in njegovim zapovedim. A svoboda je kakor dvorezen meč. Ako nisi previden, samega sebe raniš v smrt. Svobodo rabi v lasten razvoj v pravo smer. Vsaka pametna omejitev svobode je kol, h kateremu privežejo drevesce, da ga veter ne izruje; ko bo drevo veliko, bo samo kljubovalo viharjem. Zadrževati v razvoju Janka nihče ne namerava, saj je staršem in vzgojiteljem vsakdanja briga, da zraste v sposobnega in značajnega moža. »Težko bo v šolskem letu!« Samo to je odgovoril.

V začetku šolskega leta mi je kratko naznanil, da se je pouk pričel in katere profesorje ima v šestem razredu. Potem ni bilo cele mesece nič glasu. Nepričakovano pa dobim od osebno mi znanega ravnatelja zavoda poročilo, da je Janko ob koncu prvega tečaja izstopil in se podal na gimnazijo v I. Drzno je na začudenju vprašanje, zakaj odhaja, zabrusil ravnatelju v obraz: »Ne dam si tu pri Vas svobode kratiti! Zadušiti me hočete.« Take drznosti mi še noben učenec ni povedal, je pristavil izkušeni vzgojitelj. Namenoma sem molčal in nisem pisal Janku, on pa meni ne. Poznal je moje nazore o svobodi. Zaupal sem v Jankovo idealno stremljenje, da ga bo lastna izkušnja izmodrila.

Po velikonočnih počitnicah najdem na pisalniku dopisnico istega ravnatelja. Kratko naznanilo: »Janko se je vrnil

prosil za sprejem, obžaloval svojo drznost, češ, da mi je hudo krivico storil. « Meni ni pisal nič, jaz sem namenoma molčal. Po dovršeni šesti šoli je preživel zopet dva tedna pri meni. Neljubo mu je bilo, če je nanesel govor na njegovo »odisejo«. V dnevniku je bilo po 1. marcu napisano čez celo stran: »Dnevi bridkega razočaranja.« Redni vpisi so se pričeli zopet šele z 19. aprilom.

»Zgñusilo se mi je življenje, ko sem pogledal za sijajne zastore, s katerimi pokrivajo praznoto in goloto svojih duš,« je neposredno začel Janko lepega večera pred velikim Šmarnom, ko sva ležala na robu gozda in gledala proti Dravi. »Kako idealno sem si slikal svobodo! A prišel sem med plehke sebičneže, ki so bili sicer prepričani, da uži-

vajo svobodo, a so bili neznansko omejeni in v sramotni odvisnosti od svojih strasti in golih zunanjih oblik brez duha in srca. Prazno, trikrat prazno in še odurno povrh je bilo življenje pri njih. Kakor bi mi gorelo pod nogami, se mi je zdelo. Imel sem občutek, kakor da sem prišel planinski pastirček, vaje krepkega čistega vzduha narave, v dvorano prenasičeno umetnih vonjav, ki so me dušile, da nisem mogel dihati. Še zdaj čutim nekaj kakor omotico, če se spomnim na oni čas.«

»A kaj bi bilo, da nisi imel toliko idealizma v sebi?« sem ga vprašal. »Zadušil bi se bil v svobodi,« je mirno odvrnil. Jaz pa nisem nikdar več o tem z Jankom govoril, saj je vedel, v čem je prava svoboda.

Osmrtnice in obletnice.

Prof. Jožef Prešeren †

Zopet je dijakom ugrabila smrt vnetega učitelja vzgojitelja. Dne 23. marca letos je umrl v Št. Vidu nad Ljubljano Jožef Prešeren, profesor v zavodu svetega Stanislava. Svojo učiteljsko in vzgojiteljsko dolžnost je vršil tako vestno in razsodno, da tega dijak skoro niti opazil ni. V nižji gimnaziji je krotil burno kri s strogo besedo, v mlade duše pa je sejal drobna zrnca lepih, dobrih misli. In če je že v nižji gimnaziji z ljubeznijo vodil in gojil mlade duše, se je zavzel zanje še bolj v letih doraščanja. Ko so v višjih razredih brali klasike, je med pisateljevo povest vedno rad vpletel še svojo misel, dober nauk. Dvatisoč let stare zgodbe je premaknil v sedanost in učil dijake gledati v preteklost skozi daljnogled sedanosti. In tako je pripeljal k maturi svoje učence dobro pripravljene za vstop v življenje. Vedel je, da so si pod njegovim vodstvom ustvarili svoj svetovni nazor, tako da se mu ni bilo treba bati zanje. — Tako se

je trudil in ubijal z dijaki, pa jih tudi ljubil z res očetovsko ljubeznijo. Vedno je skrbel zanje, zanimal se je za razmere vsakega, pomagal in tolažil, kjer je bilo potreba.

Dolgoletno delo mu je izčrpalo moči in legel je k zadnjemu počitku, njegovo delo in ljubezen pa bosta rodila nove sadove. Naj počiva v miru, njegov spomin pa naj živi med nami! J. H.

Ludovik van Beethoven.

Ves svet se spominja letos glasbenega orjaka, ki ga do danes še nihče ni dosegel, še manj pa presegel; dne 26. marca t. l. smo obhajali stoletno posmrtnico skladatelja Ludvika Beethovna (izgovori Bétovna!). Naj mu tudi naš Mentor ne krati ob tej priliki malo prostora!

Rodil se je v Bonnu ob Renu l. 1770. Dan ni povsem gotov: večina njegovih življenjepiscev smatra za dan njegovega rojstva 16. december, drugi zagovarjajo 15. Gotovo je le, da je bil 17. decembra krščen.

Njegov oče Janez, je bil tenorist v cerkvenem zboru kolinskega nadškofa. Deček je kazal že v najnežnejši dobi izredno glasbeno nadarjenost. Oče, ki je živel več za se ko za družino, je to hitro opazil in sklenil sina brzo glasbeno izobraziti in izkoristiti njegove zmožnosti za izboljšanje svojega položaja. Začel ga je že v četrtem letu učiti klavirja. V osmem letu je mladi Ludvik že izvrstno igral gosli, komaj desetleten je bil dovršen umetnik na klavirju in je spisal takrat svojo prvo sonato. Leta 1785. je

dobil mesto drugega organista v stolnici, toda že dve leti kasneje je odšel na Dunaj, ki je bil takrat središče evropske glasbe. Ob tej priliki se je srečal tudi z Mozartom (* 27. I. 1756, † 5. XII. 1791) in igral pred njim nekaj svojih skladb. Mozart je bil za dečka tako navdušen, da mu je dal prost glasbeni stavek, ki ga je mladi Beethoven takoj sproti, kar iz rokava razpletel na klavirju v prosti fantaziji tako duhovito, da je Mozart vzkliknil: »O tem možu bo svet še veliko govoril.«

Po očetovi smrti (1792) se je preselil za stalno na Dunaj, kjer je živel in delal do svoje smrti 26. marca 1827.

Na Dunaju se je seznanil do dobra z velikim klasikom glasbe Jožefom Haydnom (* 31. III. 1732, † 31. V. 1809) in je bil nekaj časa tudi njegov učenec. Tako se je strnila in spletla troperesna detelja treh glasbenih klasikov, ki so še danes nedosegljiv vzor instrumentalne glasbe.

Beethoven je bil velik mož — dovršen umetnik, ki ni potreboval in ne trpel kakšnih predpisov. Kaj kmalu je pokazal, da so mu spone tedaj običajne glasbe pretesne. Krenil je na svoja pota, ubral nove melodije in nove harmonije, ki jih občuduje svet in jih bo še občudoval in se ob njih učil. Temu samosvojemu odločnemu delovanju je veliko pripomogla njegova usoda.

Mlada leta so mu bila trda, nežne mladosti ni okusil. Ko ga je bil oče izročil v pouk svojemu tovarišu in »sopivcu«, je ravnal ta z njim trše ko z mrtvim glasbilom. Napenjal je njegove mlade moči do skrajne meje, skoro še preko. Dogajalo se je često, da sta prišla oče in učitelj pozno v noč, ne prav trezna, domov, in sta zbudila dečka, ki je moral brez ozira na utrujenost od dnevnega dela, brez ozira na pozno noč, brez ozira na mraz, igrati večkrat dolge ure duhomorne vaje na klavirju. Čudež, da mu ta »pouk« ni popolnoma zagnusil glasbe sploh. Gotovo pa je eno: v mlado dušo se je vcepil odpor proti nasilju. Nikdar si v poznejšem življenju ni pustil ukazovati. Tudi, ko je dobil pozneje velikodušne podpornike, ki so mu zagotovili mirno življenje, je vedno poudarjal: s tem me ne smejo kupiti ali siliti, kedaj, kaj in kako naj delam, temveč mi morajo le ustvariti možnost, da bom lahko delal nemoteno, bolj skrbno, kakor in kadar bom hotel.

Kakor mladost, so bila temna tudi zadnja leta njegovega življenja. Že l. 1802. mu je začel pešati sluh. Beethoven je imel namreč navado, da je hodil okrog v največjih nevihtah gologlav. Pa se je nekoč pošteno prehladil in posledice so se pokazale pri sluhu, ki mu je pešal tako zelo, da je leta 1812. popolnoma

oglušil. To zlo pa Beethovna ni strlo, nasprotno, s silo je hotel premagati svojo zlo usodo po lastnem geslu: Po temi k svetlobi, po boju k zmagi.

Ko mu je zla sreča zaprla ušesa in ga s tem iztrgala iz sveta, je obrnil vse svoje sile vase, poglobil se z vso močjo v svojo neizmerno umetnost in ustvaril nemoten od zunanjih vplivov, one nedosežne umetnine, ki zganejo mozeg in živce slehernega zemljana, harmonije, ki jim prislušujemo s svetim strahom, kakor bi prihajale z drugega sveta. O, saj prihajajo iz globoke duše, iz Beethovnovskega gaja. Kot naš Prešeren: V svoji nesreči je zložil najlepše pesmi, tako Beethoven: Bog ve, bi-li nam bil zapustil tako bogastvo, če bi ne bil po sili zaprt sam vase!

Napisal je izredno veliko. Kdo naj našteje vsa dela. Največje delo je njegova IX. simfonija za polni orkester, zборе in solospesve.

Med cerkvenimi deli sta važni dve latinski maši, ena v C-duru, druga v h-molu (d-duru) in oratorij »Kristus«. Eno moremo reči o vseh delih: Vsa so pisana za večno. Na nobenem ne moreš premakniti note, da ne bi zrušil stavbe, vse so tako prozorne, dasi tako globoke. Beethoven bo živel v svojih delih večno, ob njem se bodo učili še dolgo glasbeniki, z njegovo glasbo si blažili srca zemljani. Čast velikanu! B.

Aleksander Volta.

Aleksander Volta se je rodil v mestu Como v gornji Italiji 19. februarja 1745, v času, ko so posvečali posebno zanimanje takozvanim eksaktnim vedam. Znanstveniki so se trudili, da bi razjasnili številne naravne pojave, ki so bili tedaj še v obilni meri zaviti v skrivnostno temo in poskušali so jih spraviti v medsebojni sklad in odvisnost. To stremljenje je dalo Volti povod, da se je tudi on posvetil naravoslovnim studijam. Bil je nadarjen in vztrajen in je tako postal komaj devetindvajsetleten že profesor fizike in rektor gimnazije v svojem rojstnem mestu. Pet let pozneje pa je prevzel častno mesto profe-

sorja na univerzi v Paviji, ki je slovela tedaj, kot ena najboljših v Evropi.

Pri svojem delu je posvečal posebno pozornost pojavom elektrike. Dve obliki sta bili tedaj znani: blisk in pa torna elektrika. Toda niti enega niti drugega pojava si niso vedeli prav razlagati. — Prva Voltova raziskovanja so veljala torni elektriki. Elektrika, dobljena s tem, da drgnemo steklene palice ali smolnate plošče z lisičjim repom, mu kmalu ni več zadostovala. Po daljšem iskanju in poskušanju se mu je posrečilo najti

elektrofor, na katerem je mogel vezati in kopičiti že precejšnje množine elektrike. Ta najdba mu je delo jako olajšala in ga je šest let kasneje t. j. 1782 dovedla na idejo električnega ploščatega kondenzatorja. To sta dve kovinski plošči, ločeni z izolirno snovjo. S pomočjo tega kondenzatorja je na občutljivem elektroskopu možno ugotoviti že najmanjše količine elektrike.

Se dolga leta po Voltovi smrti so tvorila njegova raziskovanja osnovo znanstvenemu delu številnih učenjakov, ki so se bavili z rešitvijo problema torne

elektrike. Pobudo za svojo najvažnejšo iznajdbo, to je pridobivanje konstantnega električnega toka potem kemičnega razkrojevanja elementov pa je dobil Volta od zdravnika Alojzija Galvani-ja, profesorja anatomije na univerzi v Bologni. Le-ta se je nekoč bavil s prepariranjem žabjih krakov v anatomske svrhe. Kraka sta ležala na kovinski plošči. Pri rezanju je opazil, da sta se kraka vsakokrat živahno zganila, kadarkoli je z nožem zadel ob živec. Pojav je Galvanija zanimal in pričel se je z njim temeljito baviti. Leta 1791. je objavil spis, v katerem skuša obrazložiti ta pojav s pomočjo takozvane živalske elektrike, katere ima po njegovem zatrjevanju vsako bitje več ali manj in ki pride pri dotiku s kovinami do izraza.

Ta teorija živalske elektrike je dobila mnogo pristašev in tudi Volta je mislil tako, dokler ni nekega dne opazil, da poskus ni uspel, ako je rabil dvoje vrste kosov iste kovine. S tem je bila teorija živalske elektrike zelo omajana in res se mu je s pomočjo svojega občutljivega kondenzatorskega elektroskopa kmalu posrečilo dokazati, da zadostuje že sam dotik dveh različnih kovin, da dobimo električni tok, to je, da začno potovati elektroni od kovine višje napetostne vrste k nižji in obratno. S tem so žabji kraki zgubili svoj pomen in pričelo se je resno znanstveno delo.

Tako je postal Volta začetnik in ustanovitelj onega dela elektrofizike, ki jo imenujemo dotikalno elektriko in ki tvori v bistvu že podlago raznim galvan-skim elementom. Ideja pridobivanja stalnega električnega toka je bila sedaj že blizu. Poizkus ga je l. 1800. privedel tudi do te rešitve. Zvezal je dvoje različnih kovinskih plošč z žico in poskušal dobiti zvezo med ploščama na različne načine. Dognal je kmalu, da je najboljša in najpripravnejša zveza primeren, v kislini namočen kos blaga, ki se vloži med plošči. Število plošč, ki jih je postavljajl izmenoma, je vedno večal in večal, da je dobil močno baterijo, takozvani Voltov steber, ki je nad 20 let veljal kot naj-

boljši vir električnega toka. Pri tem stebru se je posluževal bakra in cinka kot najboljših kovin. Kmalu je začel porabljalati elemente v današnji obliki. Zvezal jih je v vrsti in s tem dobil precejšnje napetosti z relativno močnimi toki. Pri teh poizkusih je določil tudi dosti natančno napetostno vrsto kovin, ki še danes skoro povsem drži.

Iz teh prvotnih dokaj preprostih elementov so se sčasom razvili boljši in seveda tudi bolj komplicirani, ki se še danes rabijo v obilni meri v tehniki slabih ali nekajkih tokov, tako pri telegrafu, telefonu, radio in najrazličnejših signalnih napravah.

Voltovo ime je seveda kaj kmalu zaslovelo. Zvedel je zanj tudi Napoleon in ga je dal pozvati k sebi. Volta je vse svoje poizkuse ponovil pred njim. Napoleon mu je sledil z velikim zanimanjem in je bil tako navdušen, da je povzdignil učenjaka v grofovski stan in ga imenoval za senatorja v Italiji.

Leta 1804. je Volta odložil svoje profesorsko mesto, da bi se lahko popolnoma posvetil svojim studijam. Vendar pa je pozneje spet sprejel mesto rektorja na univerzi v Padovi, ki mu ga je bil ponudil cesar Franc. Svoja zadnja leta je preživel v Como, kjer je tudi umrl dne 5. marca l. 1827.

Torišče Voltovega dela pa ni bila samo elektrika, temveč se je mnogo bavil tudi z naukom o plinih. Njegove iznajdbe so evdijometer, električna pištola in prva plinska svetiljka. Na svojih potovanjih po Franciji in Angliji se je seznanil tudi z gojenjem in sajenjem krompirja, katerega je l. 1777. uvedel v Lombardiji.

Na univerzi v Padovi se nahaja Voltov kip; njegovo rojstno mesto mu je postavilo na Piazza Volta lep spomenik, znanost pa je njemu na čast imenovala enoto napetosti »volt« in s tem za veke proslavila moža, ki je postavil temeljni kamen celi moderni vedi o elektriki, ki se je v dobrih 100 letih iz najneznatnejših početkov razvila v eno najbolj razširjenih panog moderne industrije. A. S.

Peter Simon Laplace.

(Ob stoletnici njegove smrti 5. marca 1827.)

»Laplace je bil ustvarjen, da vse izpopolni, vse poglobi, da razširi meje in reši nalogo, ki bi se zdela nerazrešljiva. Zaključil bi bil znanost o nebu (astronomijo), če bi bil zaključek te znanosti sploh mogoč.«

J. B. Fourier.

Pred sto leti je umrl Francoz, eden največjih matematikov, fizikov in astronomov vseh časov. Ni bil slavnega rodu

vendar si je s silo svoje nadarjenosti, marljivosti in trdne volje ustvaril nesmrtno ime.

Laplace se je rodil 28. marca 1749 v mestecu Beaumontu en Auge v Normandiji kot kmetski sin. Že v zgodnji mladosti se je začel baviti z matematiko ter pisati razprave o težjih matematičnih problemih, ki niso vzbujale samo pozornosti, ampak so mu — še ne dvajsetletnemu — naklonile tudi službo matematika v njegovem rojstnem mestecu. Želja po izpopolnitvi ga je gnala v Pariz, kjer je bil kmalu po svojem prihodu imenovan za profesorja matematike na vojaški šoli. Kot štiriindvajsetletni mladenič

je bil že član Akademije znanosti in od tega trenutka dalje se je dvigal od uspeha do uspeha. Za Napoleona je bil nekaj časa celo minister za notranje zadeve in povzdignjen v grofovski stan. Ludovik XVIII. mu je podelil naslov pair, leta 1817. pa je dobil naslov marquis.

Laplace pa ni hrepenel po blestečih naslovih, temveč je vse sile svojega duha posvetil znanstvenemu delovanju, ki je bilo zelo mnogostransko. Bil je vnet član komisije, ki je izdelala v l. 1790-91. nov sistem dolgotnih in utežnih mer. Baval se je s proučevanjem luninega gibanja ter je natančno raziskal zakone, po katerih se javlja plima in oseka. Deloval je tudi na fizikalnem polju, deloma samostojno, deloma pa v družbi z Lavoisierjem.

Vsa ta posamezna raziskovanja so bila Laplace-u samo opeke za obsežno zgradbo astronomskih teorij in hipotez, ki so bile vedno glavni cilj njegovega znanstvenega delovanja, — ki so dale njegovemu imenu pečat nesmrtnosti.

Do 16. stol. je tvorilo podlago astronomiji Ptolomejevo naziranje, da je središče svetovnega sistema mirujoča zemlja, okrog katere se gibljejo planeti in solnce. Šele Nikolaj Kopernik (* 19. februarja 1473, † 24. maja 1543) je odkril, da je solnce središče našega planetnega sistema in da se okrog te zvezde-stalnice gibljejo planeti z našo zemljo vred. S tem Kopernikovim naukom, katerega je bistveno izpopolnil že veliki Anglež Izak Newton (* 5. januarja 1643, † 31. marca 1727), so se astronomu odprla čisto nova pota, po katerih je hodil kot bleščeča luč tudi Laplace. Newton je sicer na podlagi matematičnih zakonov obrazložil, da je gibanje vsemirskih teles posledica delovanja privlačnosti in centrifugalne sile; toda privlačnost ne deluje samo med planeti in solncem in obratno, ampak tudi med planeti samimi. Radi tega bi se moralo ravnotežje, ki vlada v solnčnem sistemu, vedno rušiti. Da kljub temu vlada red, je Newton pripisoval delovanju nadnaravnih sil. Te težkoče je skušal Laplace odstraniti s pomočjo

mehaničnih zakonov, ko se je bavil z vprašanjem, zakaj luna opiše okrog zemlje pravilno pot, čeprav je ne privlači samo zemlja, ampak tudi sonce. Pridobil si je mnogo zaslug, da je tudi v temo te uganke posvetil vsaj majhen žarek jasnosti, dasiravno takozvani »problem treh teles«¹ še danes ni popolnoma rešen.

Laplace pa se ni zadovoljil samo s proučevanjem planetnega sistema kot takega, njegov duh je posegel tudi v zgodovino postanka makrokosma, hotel si je razložiti postanek in razvoj našega solnčnega sistema. V tem vprašanju je prišel do podobnih zaključkov, kakor nekaj desetletij poprej Imanuel Kant, samo da je svoja doumevanja podkrepil z matematičnimi dokazi. Res je Kant svoja naziranja objavil l. 1755. v delu »Naturgeschichte und Theorie des Himmels«, vendar pa je bila ta teorija do l. 1796., ko je izšlo Laplace-ovo delo »Exposition du système du monde«, že skoro popolnoma pozabljena. Laplace je prišel do svojih zaključkov na podlagi svojih lastnih raziskavanj. Ker sta si naziranja obeh velikanov vendar precej podobni, govorimo navadno o Kant-Laplaceovi hipotezi. V novejšem času se je sicer izkazalo, da je ta hipoteza mehanično premalo utemeljena, fizikalno pa celo nemogoča, vendar je tvorila podlago astronomiji 19. stoletja, pa tudi danes še ne more iti astronom preko nje.

Priznati moramo, da je bilo to gigant-sko delo, ki je prineslo Laplace-u nesmrtno slavo; na to hipotezo se predvsem spomnimo ob imenu — Laplace.

C. M. B.

Karl May.

Štiri milijone petstotisoč ljudi je kupilo njegove knjige. Dosti več jih je bralo. V vsej nižji šoli mi je polnila

¹ Problem treh teles obstoja v vprašanju gibanja vsakega izmed treh teles, ki se gibljejo drug okrog drugega po zakonu privlačnosti. Po novejših raziskavanjih teži sistem treh teles za tem, da preide v sistem dveh teles, in sicer tako, da se eno izmed treh združi z drugim, ali pa da ga ostala dva požene v vesirski prostor.

domišljijo njegova romantika divjega zapada. Rdeči gospod Vinnetou in Old Shatterhand, njegov pobratim, Hadži Halef, »oče sedmerih kocin« in vsi drugi čudoviti junaki iz vseh delov sveta, so strašili po mojih možganih od tretjega razreda osnovne šole do četrte gimnazije. Karla Maya so brali vsi, nisem ga ljubil sam. Te dni je bilo petnajst let, kar je umrl on, ki me je vadal v nem-

ščini in me vodil v fantazije brezmejnega junakarstva.

Rojen je bil v Krkonoših leta 1842. Njegova mladost ni bila vesela. Starši so bili revni tkalci. Kmalu po rojstvu je mladi Karl zbolel na očeh in je bil štiri leta slep. Pozno je prišel na učiteljsiše. Ker je bil darovit, se je dobro učil. Vendar tu ni dolgo ostal. Obdolžili so ga tatvine in ga izključili iz šole. Še dvakrat je bil obsojen radi razmeroma majhnih prestopkov, ki jih je pozneje v svojih spisih globoko obžaloval. Pisati je začel zgodaj, najprej vaške zgodbe, ki so izhajale v raznih nemških družinskih listih. Kasneje pa svoje slavnoznane »popotne zgodbe«, ki so izhajale po večini v kat. družinskem listu »Deutscher Hausschatz«. Vzporedno je pisal tudi več dolgovernih romanov, ki so izhajali v snopičih. V te romane je vstavil založnik samolastno nenravne opise in jih je tako popolnoma izenačil s takozvanimi »Schund-romani«, od katerih se je ločil Karl May samo po nraevstveno neoporečnem pisanju. Radi

tega samovoljnega založnikovega postopanja se je vnela dolgotrajna pravda, ki je bila končana šele po Mayevi smrti in je bil založnik obsojen. V Radebeulu si je postavil Karl May hišo in je tam umrl 30. marca 1912.

Le malo je pisateljev, ki bi bili tako plodoviti kakor je bil May. Njegovih del je 70 zvezkov po 600 strani. Ni umetniško njegovo pisanje. Vendar se njegove

zgodbe prijetno bero. Jezik mu teče lahko in njegov slog je uglajen. Naj ga bere mladina, kot ga je do sedaj, vzbudil ji bo fantazijo, morda ji bo nudil še kaj več. Pravljica je lepa, ker je tuja in nemožna. Pravljica vodi v resno umetnino. Karl May je pravljica.

V Radebeulu pri Dresdenu stoji vila »Old Shatterhand«. V tej vili je »muzej Karla Maya«.

Fran Radešček:

Med Malisori.

(Dalje)

Ko se drugo jutro skobacamo s slame, nam Škipetar z vedrim nasmehom vošči dobro jutro s pravim krščanskim pozdravom: »K j o f t l e v d u e J e z u K r i š t !« Veselo mu odzdravimo: »D ž i s m o n e j e t s !«¹ Drugih pozdravov gorski Albanci navadno ne poznajo, dasi bi naziv Mirdit, ki označuje glavno pleme v severni Albaniji in ki pomenja v našem jeziku »dober dan«, opravičeval tudi tak v Evropi običajen pozdrav. Če se srečata dva Arnavta, se ogovorita z nekaj besedami, pa najsi imajo trenutno kak zmisel ali pa tudi ne. Neredkokrat se zgodi, da po kratkem ogovoru sledita skoraj istočasno dva strela iz samokresov in — dvoje trupel leži v krvi na tleh.

Tako nas kramljaje poučuje Ismail, ko se pripravljamo za odhod in uporabimo skromen zajtrk. Nato se nakratko poslovimo od vojakov, se jim zahvalimo za prijazno gostoljubnost in odrinemo na pot.

Levo nad nami se v slabotnih žarkih jutranjega solnca koplje prva gorska vasica v svobodni Albaniji: po svojem roparskem prebivalstvu daleč naokrog sloveča Ljuma. V celo gazimo sneg navkreber proti Belemu Drimu, nato pa se začnemo polagoma spuščati po strmem, skalnatem pobočju tik ob njegovem bregu vedno niže k prvemu vezirovemu mostu (ura vezirit).

Če je most čez Ljumptok, ki se ponaša z imenom carja Dušana, vzbudil naše občudovanje, nas mogočna tisočletna stavba vezirovega mosta kar zadivi in iznenadi. V drznem loku se spenja čez široko reko ta arhitektonska znamenitost Albanije, sloneč na mogočnih kamenitih podstavkih kakor veličasten slavolok deročim valovom Belega Drima. Zob časa mu je sicer vtisnil pečat starinstva, a mu bistveno ni mogel do živega. Dolžina mu ustvarja videz, da je bolj ozek ko je v resnici, vendar pa bi se dva voza na njem ne mogla ogniti drug drugemu, zlasti ker je brez ograje in ob robih že znatno okrušen, po sredi pa ves kotanjast in izpran. Kar omotica se nas polašča, ko stopamo skrajno previdno preko teh kotanj in lukenj: človek se ne čuti dovolj varnega, nekaj zaradi precejšnje višine mostu, posebno pa zaradi pomanjkanja ograje ob straneh.

Vendar prispemo brez nezgode na drugi breg reke in pred nami se odpre ob sotočju Črnega in Belega Drima trikotna dolina z vasema Kukus in Bruti.

Zaradi strmega brega moramo plezati med štrlečimi, skalnatimi obronki spet navkreber. Na vrhu se nam odpre prekrasen razgled na dolino in dalje na valovit gorski svet severnoalbanskega višavja. Pogled kar počiva ob tej bujni pestrosti po civilizaciji še nedotaknjene, vprav deviške prirode. Zakaj bolj divjega

¹ Hvaljen bodi Jezus Kristus! Na vekomaj!

in romantičnega višavja kot je ta pokrajina bi bilo bržčas težko najti. Svet koder hodimo, ne presega sicer nikjer 1500 metrov nadmorske višine, toda v tem brezpotnem srednjem višavju so tako strašne globeli, temne soteske, po hudo-urnikih razrite drčine, v živo skalovje izkopani globoki jarki, ki nudijo komaj dovolj prostora za strugo gorskim rekam, nevarne sipine, čeri in steze nad prepadi, do 100 metrov globokimi, veličastni vodopadi, — da se človek kar zgrozi. Zazdi se mu, da je Bog na ta košček mogočnih praغوzdov zvrnil vso lepoto zla in vse zlo lepote obenem.

No, zdaj smo na manjši planoti, visoko nad drimsko dolino. Tu reke več ne tesni strmo, visoko obrežje. Prosto in na široko se razleze v plitvo, deroče jezero z otočji in peščenimi naplavinami, zaraslimi z grmičjem. Prišli smo do drugega vezirovega mosta, ki je mnogo daljši in sloni na dveh prav tako drznih lokih kakor prvi.

Zamislite si narobe obrnjeno črko w in imate približno sliko tega mostu, ki sloni na osemnajstih, različno velikih obokih. Kljub svoji navidezni lahkoti, stoji vendar trdno in kljubuje že dolga stoletja vsem vremenskim neprilikom. Hoja po tej »dvoigrbi kameli« je znatno položnejša kot po prvem vezirovem mostu z enim samim lokom. To pa zaradi ogromne dolžine, dasi s svojimi šestdesetimi metri višine presega za nekoliko višino prvega mostu.

Onkraj reke, na njenem levem bregu, se razprostirajo rodovitna, a slabo obdelana koruzna polja in številno sadno drevje. Hodimo ob toku Črnega Drima, ki se pomnožen z vodami Belega zaganja skozi severno Albanijo proti morju. Še nekaj kilometrov naporne poti nas loči od hana Kremaza. Tu bomo potrkali in prosili za prenočišče, dasi nas stresa mraz ob misli, da je padlo tod prvo večje število Srbov od malisorskih krogel v jeseni leta 1915. ob žalostnem umiku njih vojske.

Dospeli smo na ozemlje rodu Spači iz največjega malisorskega plemena Mir-

ditov. Onkraj reke Velike Fani so Dukadžini. Najbližji sosed in sovražnik rodu Spači so Kabaši, ki pripadajo barjaku Puka in plemenu Dukadžinov.

Ko smo na streljaj daleč od vasice, prilepljene visoko nad Drimom na strmo, skalnato pobočje, zakliče Ismail v svojem jeziku z močnim glasom nekaj besed. Hipoma se prikaže izza drevja več oboroženih mož, katerih eden nam odgovori na isti način, tako da odmeva daleč naokrog. Ti klici v gorah nadomeščajo telefon in dajejo obenem varstvo, da nam ne prifrči kaka krogla mimo ušes v neprijeten pozdrav.

Ko se jim približamo, nas možje radovedno obstopijo, in Ismail jim v kratkih besedah pojasni naš namen. Govore precej dobro tudi srbski in nas spremijo do hana. To je nekaka gorska gostilna; podolgovato leseno, na grobo skupaj zmašeno poslopje, bolj podobno kakim šupi za seno kot človeškemu bivališču. Večidel tega poslopja je namenjen za hlev tovarni živini. Tudi sicer je han bolj preskrbljen s senom kot z jedjo. Zakaj vsak popotnik, ki hodi tod mimo mora prnesti zase hrano sam s seboj. Pač pa se dobi v hanu slaba rakija, sladkor, ovčji sir in kava, tuintam tudi »proja« (nekaka v žerjavici prepečena koruzna pogača).

Ko so spoznali, da jim nismo nevarni, nas handžija iz posebne naklonjenosti odvede v svojo močno zidano hišo, ki stoji nekaj korakov izza hana. Po stari, trhli lestvi zlezemo do vhoda v hišo, kake tri metre visoko od tal. Ker je naš gostitelj Mohamedan, ima ločene prostore: na levo za ženske, na desno za moške. Ponekod pa stanujejo ženske, ker so manj v nevarnosti za svoje življenje, kar v pritličju. O kakem pohištvu v našem pomenu besede ni nobenega sledu. Po stenah visi razna ropotija, kakor orožje, vrvi, obleka itd. Tudi ob stenah je vse navlečeno. Redke police dopolnjujejo borno opremo. »Soba« je precej prostorna, a skoraj popolnoma prazna in mračna. V višini ramena so strelne line na vseh treh prostih stenah. Skozi

te line prihaja dnevna svetloba v kočo in skozi nje odhaja po potrebi smrt med vrste morebitnih oblegajočih sovražnikov. Tla so lesena, špranjasta, le ob steni je velika kamenita plošča ali tudi stlačena ilovica, in na njej ognjišče. Tu ves dan tlijo celi panji, a nad ognjem visi kotel na verigi.

Na poziv posedemo okrog ognja s podvitimi nogami kar na tla. S primernim slovesnim uvodom ponovi gospodar svoj pozdrav, hvaleč nas na vse mogoče načine. Med nagovorom zvija z veliko ročnostjo svaljčice in nam jih meče. Kdor jo prvi dobi, je najbolj počaščen. Vsak pa jo mora vjeti; prijateljem se ne daje v roko. Ker se mi je vržena svaljčica nehote zmuznila skozi prste na tla, me je gostitelj nekam nejevoljno pogledal, a se je brž nasmehnil in dodal:

»Mos špreso mir!«¹

Albanci so namreč strašno praznovni.

Medtem vstopijo praznično oblečene ženske, da pozdravijo goste, a kmalu spet odidejo. Muslimanke v Malciji navadno niso zastrte, vendar pa se zadržujejo vedno v svojih prostorih in prihajajo moške goste samo pozdravit. Pri kristjanih ostajajo sicer pri gostih, govore pa le najnujnejše in ne sedajo za mizo ali k ognjišču, ampak bolj vstran, v kak kot. Tudi smejo jesti le ostanke z mize. Pri jedi pa je naloga tako kristjank kakor muslimank, da strežejo gostom. Tako tudi sedaj.

Od žensk, ki so pravkar odšle, se je takoj vrnila mladenka, noseč v rokah vrč z vodo in skledo. Šla je od enega do drugega in vlila vsakemu malo vode na roke, tako da smo si jih mogli malo umiti. Pri tem je podstavljala skledo, ne toliko zato, da bi voda ne tekla po tleh, ampak zato, da ni šla v zgubo, zakaj za vodo je v gorovju navadno velika stiska. Roke smo si obrisali kar v svoje robce.

Čim je mladenka odšla, me smeje se, vpraša Ismail:

»No, kako vam ugajajo naša dekleta?«

Namuznil sem se in ostal dolžan odgovora. Pri Albancih človek ne sme nikdar hvaliti nobene žive stvari, da je ne ureče. Če jo pa vendar želi pohvaliti, mora to napraviti tako, kakor bi pljunil vanjo, in nato šele izreči svoje ugodno mnenje. Sicer pa med ženskim svetom ni lepotic po naših pojmihi.

Ismail je razumel moj molk in pogled ter nadaljeval:

»Da so tako redke lepoticke med nami, temu se ni čuditi. Za žensko po evropskih pojmihi med nami ni mesta. Ženska je pri nas prava sužnja. Opravljati mora že izmlada najtežja dela, na njej sloni vse domače delo in delo na polju, zakaj moški so le malo doma, razen tistih, ki zaradi krvne osvete ne smejo zapustiti hiše. Tudi je poniževalno za Albanca, biti v ženski družbi in ji privoščiti prijazno besedo. Žena je nedotakljiva samo zato, ker je sramotno prepirati se z ženo ali jo celo pretepati. Njena vrednost je vrednost tovarne živine. Ljubezni ženske ne poznajo. Često so že v zibeli zaročene. Iz nagnjenja je v gorah možitev nemogoča, ker se ves rod smatra, da je v krvnem sorodstvu. S sosednimi rodovi ženske skoraj ne pridejo v stik, bodisi zaradi oddaljenosti ali pa iz sovražnosti. Zaročenec, ki bi se branil po očetu izvoljene neveste, zapade krvni osveti nevestine rodbine. Snubač mora plačati za nevesto določeno vsoto, navadno v pridelkih. Nevesta nima nobene dote in je brez dedne pravice. Ko umrje mož, mora vdova na svoj dom, če nima nobenega sina. Če pa ima moške potomce, mora oskrbovati posestvo umrlega moža, dokler sinovi ne dorastejo. V drugo se poroče samo vdove, ki so se vrstile v svojo rodbino. Ker mora vsak dorasel Albanec biti poročen, ostane le malokatera ženska brez moža.«

Medtem so ženske že pripravile nizko, komaj kakih 15 do 20 cm visoko mizo, okrog katere posedemo na poziv domačina kar se da udobno.

Na mizo priroma velika skleda s suho ovčetino, praženo na slanini, in na kose razrezana proja. Malo nerodno nam je,

¹ Ne kaže na dobro!

ko ne vidimo pred seboj nikakega jedilnega orodja. Dobro, da imamo Ismaila s seboj; ravnali se bomo po njegovem zgledu, zakaj gostitelj se je odmaknil od mize, ker ne sme jesti istočasno z gosti. Na ponovno prigovarjanje se ojunačimo in, kakor Ismail, vzamemo kos mastne ovčetine v eno roko, v drugo pa projo. Naš mentor, jedoč glasno cmokaje in z vidno slastjo, šepne svojemu sosedu na uho, naj sledi njegovemu zgledu, češ, da se s cmokanjem hvali gospodarjeva kuhinja. Dasi

V tem pa prinese druga deklica, Fatima, spet polno skledo iste jedi in jo postavi pred gospodarja. In zdaj se začne za nas prava muka. Kosi ovčetine in proje kar frče v spretnih zamahih iz gospodarjevih rok med goste. Komur je kos namenjen, ga mora vjeti in brez obotavljanja použiti, ker bi sicer težko razžalil gostitelja, kar bi imelo za posledico krvno osveto, čim zapusti njegovo hišo.

Končno mine tudi to. Na mizo pride še rakija. Gostitelj je izredno dobre vo-

Drugi vezirov most črez Drim pozimi.

nam je to cmokanje zelo neugodno, vztrajamo vendar, da ne žalimo domačina.

Med večerjo govorimo brez vsake prave zveze in zmisla in le o vsakdanjih stvareh, zakaj med Malisori velja molčeč gost za moža, ki nima dobrih namenov. Iz teh pogovorov tudi izvemo, da Malisori krompirja skoraj ne poznajo. Glavna hrana jim je koruza, sir in meso, za pijačo pa jim služi kava in žganje, ki ga imenujejo raki.

Kljub vsemu dobrohotnemu prigovarjanju, nismo mogli izprazniti sklede. Na klic je prišla Zeida in odnesla ostanke ženskam, ki smejo jesti le to, kar pride z »mize«.

lje in v slovesnem nagovoru ponudi sosedu pobratimstvo. Ismail vzame iz žepa svoj nož in kot kum nareže obema pobratimoma mezince desne roke, da se pokaže kri, ki je spustita nekaj kapljic v posodico z rakijo. Ko popijeta vsak nekaj požirkov te mešanice, jo ponudita še kumu, le-ta pa ostalim gostom, dočim se nova pobratima objameta in poljubita. Ker je pobratimstvo med Albanci svetejša vez od krvnega bratstva in velja za zvestobo na življenje in smrt, hoče gostitelj na ta način izredno počastiti našo družbo.

Večerja se konča z umivanjem rok kakor pred jedjo. Pogovor je začel zastajati in trepalnice so čedalje težje,

Zenske odstranijo mizo in prineso iz trsja spletene preproge (ponekod tudi seno), ki jih razprostro po tleh. Pod glavo si denemo naše nahrbtnike, poležemo drug za drugim in se pokrijemo s suknyami. V polsnu začujemo odnekod strel, bogve komu namenjen; v daljavi nekje laja pes, a čisto v bližini hiše nekdo zažvižga, nato pa spet vse utihne. Ne dolgo, in v sobo pride še nekaj mož, ki molče poležejo poleg nas, ko jim je

bil gospodar odprl vrata in spregovoril z njimi nekaj besed. — — —

Dani se že. Zdaj pa le urno na noge, ker jutri je nedelja in moramo biti pri maši v Fletiju! Slovo je bilo prisrčno, in gospodar, ki se brani vsakega plačila, končno dovoli, da poklonimo nekaj nakitja njegovim ženskam, nato pa nas prijazno spremi do razpotja, kjer se poslovimo še enkrat od njega, pa tudi od reke Drima.

(Konec prih.)

M. Prezelj:

Premog, njega nastanek in sestav.

Dobo, v kateri živimo, dobo, koje sinovi smo, s ponosom imenujemo epoho splošnega napredka in razmaha človeške kulture. Preteklo je komaj sto let, ko je zapihala prva lokomotiva tam nekje na Angleškem in danes že ni večjega kraja, ki bi ga železnica ne spajala s svetom. Pred svetovno vojno je bil avto še redka tehnična posebnost, danes pa je ponekod že popolnoma nadomestil vprežno živino. Kdo je pred dvajsetimi leti kaj vedel o aeroplanu, ki ga danes pozna že vsak otrok in ki bo čez nekaj desetletij tako navadno prometno sredstvo kakor je danes avto ali železnica? Tehnika triumfira, zmaguje nad vsem, kar je bilo, njen razvoj v zadnjem času nas navdaja z občudovanjem, njena bodočnost z upanjem na srečnejše pogoje za naš obstanek.

Debele knjige bi napolnil, ako bi hotel samo naštetih vse mnogoštevilne iznajdbe novejših zgodovine; saj že presežajo vse iznajdbe zadnjega stoletja po številu in važnosti zdaleka vse, kar je človek izumil od prvih kulturnih dni prazgodovinske dobe tja do onega dne, ko je v zemeljskem osrčju odkril zaklad, ki je dragocenejši od rumenega zlata, čudodelnejši ko kamen modrijanov, ko je namreč spoznal važnost premoga. Nepomemben je premog po barvi in sijaju, po važnosti svojega sestava pa prekaša vse žlahtne kovine od srebra do platine, vse žlahtne rudnine od rumenega topaza

do kristalnočistega dijamanta. Darovala nam ga je siva pradavnina, milijoni let, ki so nekaj odločali usodo našega planeta, shranjene so v njem milijarde kalorij, ki jih je solnce izžarevalo skozi tisočletja in tisočletja zemeljske zgodovine, v njem so substance, nastale v širnih pražgodovih, ki so se razprostirali na zemlji pred davnimi davnimi tisočletji.

Življenje in smrt si na zemlji podajata roko, ni življenja brez smrti, ni smrti brez življenja. Izginile so z zemeljskega površja živalske in rastlinske vrste, o katerih nam govore okamenine njih delov, na oder življenja so na njih mesto stopile druge vrste in to se v nepretrganem toku ponavlja, odkar se je pod solncem porodila prva stanica ter se bo ponavljalo do pogina zadnjega živega bitja.

Okamenine pričajo... Pričajo o razvoju življenja, pričajo o živalih in rastlinah, katerih potomci so danes živeča bitja, pričajo o solnčnih in temnih dneh davno minulih zemeljskih razdobjih, od katerih je bila vsaka daljša ko vsa doba človeške zgodovine. Prečudne so bile razmere na naši zemlji v oni dobi, o kateri nam pripoveduje črni premog, Ni bilo razlike med poletjem in zimo, ne razlike med jugom in severom, povsod, visoko gori na severu in daleč doli na jugu, je vladala tropična temperatura, povsod so rastle iste vrste rastlin, povsod živele iste vrste živali, Gosti, ne-

prodirni pragozdovi visokih dreves, ki so bila podobna današnjim praprotim, preslicam in lisičnjakom, so se razprostrirali po močvirnatih in vlažnih pokrajinah, ki nam dajejo danes črni premog. Bujno je bilo razvito rastlinstvo v tej karbonski periodi zemeljske zgodovine, ne prej in ne slej niso gozdovi zavzemali večjih obsegov, tudi v času ne, iz katerega izvira rjavi premog, namreč v terciarni dobi.

Vsak košček premoga, pa naj bo ta dobljen kje v Ameriki, na Westfalskem,

življenja. Solnce, njegova svetloba in toplota, rodovitost zemlje, voda, ogljikov dioksid so ustvarjali in ustvarjajo rastlini pogoje za življenje. Iz ogljikovega dioksida in vode, dveh snovi, ki ju sprejema skozi listne reže, izdeluje rastlina v svojih listih pod vplivom solnčne energije najraznovrstnejše spojine, ki jih potrebuje za svoj obstanek, med njimi zlasti razne beljakovine, skrob, celulozo, les. Element ogljik je bistveni sestavni del vseh spojin, z njim pa so v pestrih sestavah spojeni še elementi: kisik, vo-

Slika 1. Pokrajina v karbonski dobi.

na Kitajskem ali kjerkoli, nam po svoji strukturi, po svojem sestavu izpričuje, da mu je izvor rastlina. Vsak košček črnega premoga je del rastline, ki je rastle pod vročim solncem karbonske dobe, kos rjavega premoga je del palme, hrasta, smreke ali kakega drugega drevesa, pod katerim so se pasli predniki našega konja, pod čigar košato krono so iskali zavetja slonu podobni mastodonti in dinoteriji.

O davno minulih tisočletjih, polnih veličastnih prirodnih pojavov, nam govori povest o nastanku premoga, povest, ki je slavospev večno ustvarjajoči sili

dik, v mnogih še tudi dušik, fosfor in žveplo. Zamotan je sestav teh spojin, način njunovega nastanka je oni redoumljivi čudež, ki mrtvi tvarini vdihuje življenje.

Rastlina je posredovalka med neživo naravo, anorganskim svetom, ter živalmi in človekom. Le rastlina more ustvarjati iz mineralnih snovi spojine, ki jih živa bitja za svoj obstoj neobhodno potrebujejo. Brez rastlin bi bila zemlja brez življenja, brez človeštva. Toda rastlina je še več! Vsaka substanca, njenega organizma vsebuje toliko solnčne energije, kolikor je je potrebovala, da je mogla nastati in zrasti. Rastlina je akumulator

Slika 2. Izračunali so, da je v 350 gr črnegea premoga toliko energije, kolikor je uporabi odrasel človek pri celodnevem napornem telesnem delu. Skoraj neverjetno se ti to zdi, ako primerjaš imenovano množino premoga (na mizi) z močnim težakom, ki more v enem dnevu natovoriti par vagonov s premogom.

drugega ko solnce, ki je pošiljalo svojo energijo v obliki svetlobe in toplote na pragozdove rastlin, ki so rastle v karbonski in terciarni periodi zemeljske zgodovine? Rastline, iz katerih je nastal premog, so v oni dolgi dobi nešteti tisočletij nagromadile v sebi ogromne količine solnčne energije, ki jo danes uporabljamo v vsakovrstne svrhe.

Neizmerno število let se je vršil proces pretvorbe lesa v premog, tisoče in tisoče let je bilo treba, da se je nabrala ona ogromna množina lesa, iz katerega so nastali obsežni in debeli premogovni skladi, ki zavzemajo ponekod (Amerika, Kitajska) površino večjo od ozemlja Jugoslavije. Pretvorba lesa v premog je izredno zamotan kemijski proces, čigar posameznosti nam bodo ostale nepojasnjene, dokler ne bo raziskan sestav snovi, iz katerih je sestavljen rastlinski organizem. V bistvu se da nastanek premoga primerjati s procesom, ki ga iz vsakdanjega življenja poznamo kot pooglenitev lesa v oglenicah. V oglenici je

Slika 3. Kopanje premoga je kljub velikemu tehničnemu napredku še vedno kaj naporno delo, ki ga opravlja rudar v medlo razsvetljenem rovu.

solnčne energije, iz katerega črpa človek in žival življensko silo. Kaj nam greje sobe, kaj goni lokomotive in druge stroje, ki jih kurimo s premogom? Kaj

tako neznatna množina zraka, da les v njej ne more zgoreti. Radi hude vročine razpadejo spojine, iz katerih je les, v enostavnejše substance, ki razen čistega

ogljika in nekaterih anorganskih soli, odhajajo v plinasti skupnosti v zrak. Oglje sestoji po večini iz ogljika, prvine, ki tvori bistveni sestavni del vseh spojin v lesu in ki radi nezadostne množine kisika v oglenici ni mogla zgoreti v plin, namreč v ogljikov dioksid. Skozi dolga tisočletja karbonske in tercijarne dobe se je leto za letom nabiralo na močvirnatih tleh neprodirnih pragozdov zrelo listje, odmrle korenine, suho vejje, podrti debela raznovrstnega drevja in se kopičilo plast na plast. Ščasoma je vse to zalila voda ter pokrilo blato, tako da zrak ni imel več dostopa in lesne plasti niso mogle segniti. Izpreminjale so zemeljsko obličje vulkanske erupcije, potresi in druge prirodne sile, reke so menjavale svoje struge, morja oblikovala nove obale in rušila stare, v zemlji pa se je nemoteno vršil proces, čigar proizvod so milijoni in milijoni ton premoga. Pooglenitev lesa se v oglenicah izvrši v nekaj dneh, v prosti prirodi pa je nastajanje premoga radi razmeroma nizke temperature v zemlji trajalo veke in veke. Izmed substanc, ki so med tem procesom nastajale in ki še nastajajo, bi bile: voda, ogljikov dioksid, amonijak, žvepleni vodik ter metan. Tam, kjer metan ni mogel uhajati na prosto, se je nabiral med premogom v podzemskih razpokah in votlinah ter je bil tu že dostikrat vzrok groznim rudniškimi nesrečam. Pomešan z zrakom, tvori namreč metan treskavi plin, ki se vname s strahovito eksplozijo, ako pride rudar

z nezavarovano svetiljko v rov, ki je napolnjen z metanom. Čim dalje se je vršil proces prirodnega ogljenja lesa, tem bolj je ta radi razpadanja v razne plinaste in tekoče substance izgubljal na teži in prostornini in tem več je v odstotkih pridobival na ogljiku, kar nam kaže sledeča količinska analiza lesa ter rjavega in črnega premoga: Les vsebuje 50 % ogljika (C), 43 % kisika (O), 6 % vodika (H), 1 % dušika (N); rjavi premog: 69 % C, 25 % O, 5.5 % H, 0.5 % N; črni premog: 82 % C, 12.5 % O, 5 % H, 0.5 % N.

Toliko o izvoru, nastanku in sestavi premoga, ki ga radi njegove važnosti po pravici imenujemo črno zlato. Uporaba premoga je tako vsestranska, da je skoraj ni ne gospodarske ne industrijske panoge, ki ne bi v svojem obratu uporabljala tega dragocenega prirodnega zaklada. Kako tesno je življenje kulturnega človeka navezano na premog, kaže dejstvo, da so l. 1824. izkopalí skupno 10.000 ton premoga, danes pa znaša njegova letna produkcija že nad 1240 milijonov ton, še bolj pa statistika, iz katere je razvidno, za kaj in kje se premog uporablja. Od zgoraj navedene množine premoga uporabijo na leto:

25% za pridobivanje in predelovanje železa, 22% v mali obrti in v gospodinjstvu, 15% elektrarne, 5% kemijske tvornice, 15% elektrarne, 10% plinarne, 1% papirnice, 3% tekstilne tovarne, 9% ostale industrijske panoge.

Če ti je veliko sreče, obilnega veselja srce polno ali če te po tovarišiji glava boli ali ti bridka prevara gloje srce: ne išči si lajšanja in tolažila pri ljudeh, ki hodijo vsak le svojo pot, temveč pojdi in se zateci k mili naravi. Ona te tako prijazno pozdravi, pristrčno objame v svoje materinsko naročje in polna gorečega, pa najčistejšega sočulja se ali raauje ali toži s teboj, da si vesel tolikanj bolj ali žalosten tolikanj manj.

I. Ogrinec, Obrazi iz narave.

E. Rakovec, župnik:

Astronomske naloge.

3. Kako dolgi so najdaljši dnevi v raznih krajih zemlje?

To se izračuna po prejšnjem obrazcu. Vzamemo za kraje severne poloble dan 22. junija, za kraje južno od ekvatorja pa dan 22. decembra; φ se menja po krajih.

Tako dobiš sledeče zanimive podatke:

Na ekvatorju traja skozi vse leto vedno dan 12 ur, noč 12 ur;

najdaljši dan pa je dolg na

10 ⁰ sev. šir. (Abesinija)	. 12 ur 24 min.
20 ⁰ » »	. 13 » 12 »
30 ⁰ » » (Kairo)	. 14 » — »
46 ⁰ » » (Ljubljana)	. 15 » 34 »
60 ⁰ » » (Petrograd)	. 18 » 24 »
65 ⁰ » » (Arhangelsk)	. 21 » 06 »
66·5 ⁰ s. š. (Haparanda)	. 24 » — »

(Ta dan ni noči; v naslednjih dneh se začne počasi prav kratka noč, potem vedno daljša.)

67·3 ⁰ s. š. (Finska)	. 1 mesec
69·7 ⁰ » » (Hammerfest)	. 2 meseca
72·4 ⁰ » » (Severni Kap)	. 3 mesece
78·2 ⁰ » » (otoki Spitsbergi)	4 mesece
83·8 ⁰ » » (Franc Jož. dež.)	5 mesecev
90 ⁰ » » (severni tečaj)	. 6 mesecev.

Na tečaju je pol leta dan, pol leta noč, v enem celem letu je tam torej le en dan.

Skoz 6 mesecev se pomika solnce zelo počasi na nebu naprej, vzhaja natančno na vzhodu dne 21. marca in zahaja natančno na zahodu dne 22. septembra,

opoldne pa stoji na nebu najvišje dne 22. junija: 23·5⁰ nad obzorom, kakor pri nas pozimi dne 22. decembra. Zato razumemo, da je tam več en led.

V krajih, ki so blizu severnega tečaja (od 66·5⁰ do 90⁰ severne širine) pa solnce one dolge mesece, ko ne zahaja, ne teče enostavno po nebu kakor na tečaju ali pri nas v ravni črti, temveč opisuje vsakih 24 ur čudovite kroge na nebu, tako da stoji opoldne na južni strani, opolnoči pa na severni strani neba, pa mnogo niže kakor opoldne, tako da se opolnoči skoraj dotika obzora, pa vendar ne zaide. Kar je pa krajev južno od 66·5, so pa razmere bolj našim podobne, tako da se v teku vsakih 24 ur menjata dan in noč, ker solnce resnično zahaja pod obzor vsak dan.

Na južni polobli je vse ravno obratno kakor na severu.

Vprašajmo še, kako dolgi so dnevi na posameznih krajih zemlje dne 21. marca in 22. septembra?

Če vzamemo zopet prejšnji obrazec $\sin d = \operatorname{tg} \varphi \cdot \operatorname{tg} \delta$; $\delta = 0^0$, ker je solnce takrat na polutniku, potem je $\operatorname{tg} \delta = 0$, torej tudi $\sin d = 0$: torej $d = 0^0 = 0^h$. To pomeni, da solnce na vsej zemlji ob obeh omenjenih dnevih vzhaja ob 6 zjutraj in zahaja ob 6 zvečer; torej je takrat povsod dan dolg 12 ur in noč 12 ur. Seveda moramo prišteti še enačbo časa, in dobimo za čas vzhoda 6^h 7^m, za čas zahoda 6^h 7^m.

Važno opozorilo.

Vse cenj. naročnike, ki še niso poravnali naročnine, najvljudneje prosimo, naj store to t a k o j! Dijaki plačajo 30 dinarjev za izvod, vsi drugi 40 dinarjev. Kdor nima položnice, naj se ravna po navodilu »Naših pomen-

kov« v štev. 5/6. List bo mogel izhajati samo, če bodo vsi naročniki točno plačevali dolžne zneske, drugače mu je obstoj onemogočen. Naročniki in prijatelji, ki se zavedate važnosti dijaškega lista, ne odlašajte!

DELO NAJMLAJŠIH

Vstajenje.

Moravčan.

Noč je. Tako tiho in mirno je vse-okrog. Nebo je prepreženo z zvezdami. Prijazno se smehlja luna. V lepih pramenih odseva njena svetloba in razsvetljuje svet. Nebo žari.

Nič se ne gane. Le včasih potegne sapica in narahlo zašušti kak list. Rahlo šepetanje gre skozi tišino. V mesečini odseva pokrajina. Na gričku počiva cerkvena. Spodaj je vas in zopet tam zadaj druga. Po tleh se vijo sence dreves. Pravkar zazeleneli listi jim visijo k tlom. Vse je veličastno, sveto. Pokrajina še spi.

Pri cerkvi je udaril zvon. Njegov mili glas je plul skoz noč. Drugi se je odzval. Znova je zapelo. Zvonovi zvone . . . Kmalu se zasvetlika polno lučk. Med drevjem se poigravajo. Vas se budi. Ljudje vstajajo.

Zopet je zapel zvon. Njegov glas zveni jasno in ubrano. Vedno krepkeje bije kladivo in oznanja dan. Pri cerkvi vabijo. Odprle so se duri. Lepo oblečeni stopajo ljudje na cesto. Z obrazov jim sije veselje in radost. Vsi hitijo.

Upognjena stopa starka naslonjena ob palico. Počasi se vzpenja po strmi poti. Težko hodi ali vesela je.

Oči so ji vedno uprte navzgor k cerkvi. Tudi ona bi rada prišla gori. Mimo nje stopajo drugi. V velikih gručah hodijo starci in mladeniči s svetim pomenkom na ustih.

Svetel pas se je razgrnil čez nebo. Tam v ozadju nad gorami žari nebo. Vedno bolj rdeči. Škrlatno in krvavordeče je. Usuli so se žarki kot zlato po vrhovih gora, da so zažarele. Počasi se prikaže solnce.

Ob cerkvi se je zbrala množica. Lepo je okrašena cerkev. Pobožno ljudstvo moli. Tihe in vroče molitve in prošnje gredo k Bogu. Oglasijo se orgle. Veličastno donijo. In pevci ter ljudstvo poje:

»Aleluja, aleluja, aleluja . . .

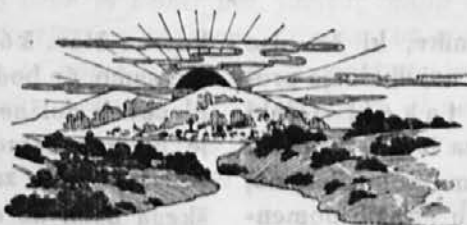
Okoli cerkvice gre procesija. Bandere plapolajo v jutranjem hladu. Krasno jutro se je razgrnilo nad svet. Kot še nikoli, sveti danes solnce. Dvignilo se je nad gore ter proslavlja s svojim čarom veličastni dan.

»Aleluja.«

Mašnik je povzdignil monštranco ter blagoslovil svet.

Pesem še odmeva:

»Gospod je vstal.«

NAŠI POMENKI

Prihodnja številka, 9.—10. in zadnja v tekočem letniku, ne bo izšla 10., temveč šele koncem maja ali v začetku junija, gotovo pa tako, da jo bodo prejeli še vsi dijaki, preden bodo odšli na počitnice.

Ilija Matijev. Tvoje »Slike iz gozda« sem prebral. Prav res ne vem, kaj naj bi rekel. Lepa umetnost ni! Ti rabiš doživljaja, ki so se v te vsesala, da pridiš. Lepa je pridiga, lepo zveni prilika. Toda vsaka stvar ima svoje mesto in svoj čas! Ne rečem, da mora biti beletrija brez npravstveno-vzgojnega nauka, trdim celo, da mora vzgajati. Toda vzgaja naj nehote, neprisiljeno, ne v dedstvem, da nam kaže dobre in slabe strani življenja. Veruj mi, da ne stopi človek nikdar iz sebe. Zato je tudi vsako doživetje le sim-bol njegove duše. Če se boš trudil, se boš razvil, ker življenje gledaš. Prej pa boš moral slovensko slovnico še dobro prestudirati, ker se boriš še z njenimi najprvimi zakoni. Pošlji še kaj!

Venčeslav. Pošlji svoj naslov, potem se pomeniva. Nismo na maskeradi, da bi se skrivali za izmišljena imena. Dotlej molčim!

Dorošenko. Pridno pošiljaš in tvoje pesmi niso ravno najslabše, vendar pa so hladne, oblikovno srednje izpiljene domislice in gledanja, ki puste človeka praznega in mrtvega. Ni doživljeno, kar pišeš. Brez mladostne svežosti so. Tvoj zanos je starijav, prevdaren. Taki kot si Ti, pišejo iz častihlepja, nekaj časa delajo, se trudijo, potem pa, ko bi morali začeti svoje veliko razodetje, odlože pero, češ, kaj bomo pisali, ne utegnemo itd. Pazi, da ne bo tako tudi s tabo. »Večer« in »Misli cveto« bosta priobčeni. Se pošlji.

Drago Levij. Veliko si mi poslal in malo si mi dal. Star je rek: Non multa, sed multum. Težko sem vzdihnil (pa ne morda za kako Jelo ali Vā), le zato ker je bilo na ljubezen zagrešenih že toliko pesmi. Pa sem se nasmehnil: »Oho, to pa nikar tako, gospod pesnik pa angleški govori.« Takoj sem se vstrašil, kaj pa če so pesmi angleško pisane, kako mu bom neki svetoval in sodil, ker z mojo angleščino je kakor s tvojo ljubicco:

»Ljubica, kam
si odšla
in si zapustila
me sredi morja(?)
sredi sveta.«

(Drugače pač biti ne more, če je zemlja res okrogla.) Hvala Bogu, strah se ni uresničil. V tri dele si razdelil pesmi: No, Or, Yes. Zakaj je bilo to potrebno, ne vem, ker sodijo vse tri v vrsto: Ne. Nekdo je zapisal »amantia amentia« in je s tem povedal zelo prav. Ne velja vedno in povsod, vendar pa o tako-

zvani »petošolski ljubezni« drugega ne morem reči. Vem, da kipi v mladem človeku, ko prehaja v novo dobo, vem, da se vzbujajo v njem tedaj nova, dotlej nepoznana čustva, ki ga presenečajo, da »stoji in začuden strmi, kot da bi ga strela zadela«, vendar je vse čustvovanje kipenje zorečih sokov, kot pravi Nemec »vihar v kozarcu vode«. Zato taka ljubavna lirika ni dobra, ker je v večini slučajev le soobčutena in drugotno doživljena. Prav zadovoljen sem s tvojo Jelo, da te je tako trdo zavračala. Sicer se pa važne stvari, med temi je tudi ljubezen, ne opravi-
vijo tako hitro, kot si se poslovil ti od Jele:

»Pozabil na te, Jeli, sem,
ker nisi me ljubila;

»Yes« pa sploh ne razumem. Najprej zapoješ:

»Doslej pel pesmi sem nesreče,
nesrečne pesmi o ljubezni. —
Poslej pa pel jih bom o sreči,
o sreči — o ljubezni...«

takoj nato pa jočeš:

»Ah ljubica — — —
saj ljubiš me — — — ?

Ah ljubica
ne trgaj mi srca —
tako rdečega
tak krvavečega...«

Kje je tu sreča(?), naj kdo drugi ugane. Sploh je ta Tā velika koketa, ki te za norca ima, ko pred njo klečiš in jo prosiš poljuba. Yes! To je hudo, žalostno, če te ne osreči, ko govoriš:

Ti osrečiti me moreš
če me le ljubiti hočeš. —

Jaz te ljubim, draga Vā,
kot zaročnico iz srca;

Daj reci v tem pomenu: Yes,
in jaz bom srečen rēs.«

(Strašen akcent, e v res je zaprt.) Yes, yes! To je že shocking! Pamet je boljša kot žamet. In še enkrat: »Amantia = amentia.«

Oddelek »Or« je proza. Zlogovanje »O-tr-o-ci- itd.« v pesmi »Ob smrtni postelji« nelepno učinkuje. Pesmi to pristoji, kakor kravi sedlo.

Med vsemi petindvajsetimi pesmimi so edino dobre prve tri kitice »Mladega poeta«, naj z njimi končam:

Srce poeta	Pesem poeta
se vedno prepleta	vedno je peta
okoli devojk.	vsenaokrog.

A, oče poet
na križ je pripet,
kot človek-Bog.
To je usoda poeta!«

Na svidenje!

Z., Murska Sobota. Podpis slabo čitljiv. Želim tudi, naj si dijaki izbirajo psevdonime

kot znamenja za odgovor. Seveda morajo v pismu navesti tudi svoje pravo ime, naslov in razred. O poslanem pa sledeče: Pri križaljkih se po možnosti izogibaj besed z dvema glasnikoma, ki so navadno le zamik, vezniki in medmeti! — Izogibaj se glagolov in pridevnikov! — Ista beseda naj se v isti križaljki ne ponavlja! — Uporablaj cele besede, ne kratic (p. n. g.)! — Rešitev in dopis pa naj bo na posebnem listu! — Sicer pa še pošlji!

Jože Zdolanji, Kočevje. Bom objavil, četudi ne ustreza povsem. Preveč (šest!) posameznih črk.

France, Maribor. Pride, čim bo mogoče.

MALI OBZORNIK

Tri o Beethovnu. Ves Dunaj je bil na nogah, ko so nesli smrtne ostanke velikega mojstra na pokopališče k večnemu počitku. Pa pride mimo tujec, ki ni vedel, kaj pomeni ta velikanska gneča na ulicah. Popraša o tem preprosto ženo in dobi za odgovor: »Generala godbe pokopavajo.« — Prav je imela.

*

Beethoven je imel svoje muhe, včasih prav neprijetne, in ni bil v gostilnah prav nič priljubljen. Dobil je nekoč v gostilni jed, pljučno pečenko z omako, česar pa ni bil naročil. Zato se je znesel nad natakarnjem, ki mu pa tudi ni ostal odgovora dolžan. Razjarjeni Beethoven pa, ne bodi len, krožnik s pečenko in omako strežaju v glavo! Ta je držal v rokah še več drugih krožnikov in si ni vedel pomagati: z glave mu je tekla omaka preko obraza in ust. Mož je hlatal za njo z jezikom, se prepiral dalje in kremžil obraz na vse mogoče načine. Prizor je bil tako smešen, da se je krohotala vsa gostilna, končno pa tudi Beethoven ni mogel kaj, da ne bi bruhnil v smeh. Pa sta se poravnala.

*

Pride stražnik v Dunajskem Novem mestu pred policijskega komisarja in javi: »Prijeli smo razgrajča v ponošeni suknji in razoglavega. Izkazati se ne more, trdi pa venomer, da je Beethoven. Lump!« — Komisar je odredil, naj pridrže moža v zaporu, ga bo že jutri zaslial, danes da je prepozno. Drugi dan komisarja sploh ni bilo na spregled. Zato ga je odšel sluga pozno proti enajstim iskat na stanovanje, kajti ujetnik je neprestano razgrajal in kričal, naj pokličejo glasbenega ravnatelja Herzoga, ki jim bo takoj pojasnil, koga so zaprli. Komisar je prišel in poslali so po Herzoga, ki je seveda Beethovna takoj spoznal in ga rešil z zapora. Prišel je pa tudi mestni župan in

prosil Beethovna za oproščenje. — Kako se je moglo vse to pripetiti? Beethoven je bil odšel, kakor že večkrat, brez klobuka in v stari suknji od doma. V misli zatopljen je korakal dalje in dalje ter jo primahal zvečer ves prašen v Dunajsko Novo mesto. Ker je bilo prepozno, da bi mogel nazaj, se je začel ogledovati za prenočiščem in je pri tem pogledal zdaj tu, zdaj tam skozi okno ali vrata. Stražnik ga je smatral za berača in ga je prijel. Beethoven je sicer zatrjeval, kdo je, toda stražnik se je odrezal: »Kakšen Beethoven, lump ste, saj se vam vidi!« Tako je ubogi Beethoven moral prebiti vso noč v zaporu.

Grozni sladkor kot protistrup. V vrsti najhujših strupov zavzema eno prvih mest pruska kislina ali višnjevi strup (HCN); izmed strupenih soli te kisline — cianidov — je najbolj znan kalijev cianid ali ciankalij (KCN). Če prusko kislino zavajemo ali vdihamo njene pare, povzroči to navadno takojšnjo smrt. S poizkusi, ki so jih izvedli na univerzi v Marseilleju, so dognali, da se more smrtonosni učinek tega strupa preprečiti z grozdnim sladkorjem, če ga zavijemo ali pa vbrizgamo njegovo raztopino v krvne žile. — Ti poizkusi bi tudi razložili, zakaj ciankalij ni učinkoval smrtno na Rasputina, znanega svetovalca zadnje ruske carice. Zarotniki so mu namreč primešali tega strupa v vino in potico, kar je on zavžil, ne da bi se pojavile kake posledice zastrupljenja. V vinu in potici je bil grozdnim sladkor, ki je deloval kot protistrup.

O. M. B.

VAŽNE KNJIGE

Izidor Cankar: **Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi.** I. del: Od početkov krščanske umetnosti do l. 1000. I. slopič: Slikarstvo. V Ljubljani 1926. Izdala Slovenska Matica.

Zgodovine — pa naj bodo politične, umetnostne, literarne ali kakršnekoli že — so le prerade napretrgan niz časovno in krajevno vzporednih in zaporednih dogodkov, pojavov in oseb. Čim več dejstev in čim podrobnejše podanih, tem bolje. In vendar se človek v tem gozdu dejstev ne spozna več, gozda ne vidi, ker je preveč drevov. Zato radi odlagamo zgodovinske knjige kot po šoli dišeče in jih ne beremo, če ni kake posebne sile. In vendar je »historia vitae magistras«. Pa ne zgodovina dejstev, ampak zgodovina človeka in njegovega duha; zgodovina tistega duha, ki je snoval državne like, ki je gradil modroslovne sestave, ki se je javljal najneposrednejše v raznih panogah umetnosti, ki se je izživljal v obnavljanju z Bogom.

Bog — človek, nebo — zemlja, duh — snov, duša — telo, med temi poli niha neprestano človek. Ko se je rimska država razrasla v mogočno — zdelo se je, vsemogočno — posvetno cesarstvo, je telesnost začutila enako vsemogočnost in se izživljala v divjem uživanju, dokler se ni utrujena in izmzgana sesedla v kot in se je oglasila duhovna plat človeka. Do možnosti popolna in resnična telesnost je bila vzor umetniku — neomejeno je vladal čisti naturalizem.

V to moralno utrujeno dobo, ki je začutila že dušo, je stopil Kristus, Bog-človek s svojim naukom o božjem, duhovnem kraljestvu. Začela se je borba med mesom in duhom, borba med človekom in Bogom, državo in cerkvijo. Zmagal je duh, zmagal najprej v življenju poedincev in tako prekvalil življenje. Oni poganski nastavki idealistične smeri v umetnosti, ki so se začeli javljati kot reakcija proti naturalizmu, so postali izključna izrazna oblika duhovno usmerjenega krščanstva v katakombah. Oranta v katakombah »ni določena podoba, ni portret kake umrle kristjane, ki bi bil tukaj ohranjen zaradi spomina na njeno fizično bitje — saj to ni bilo pozornosti vredno — to je abstrakcija; morda duša, ki je, rešena zemeljske teže, rešena blata, kakor je imenoval Tatian materijo, razprostrla roke v molitvi pred nebeškim očetom, ali morda celo samo slika molitve... Take figure ne žive več fizičnega življenja in zato tudi nimajo materialnega lika, marveč trepečejo kakor barvni refleksi nad krajem, kjer počivajo njih materialni ostanki, in so iluzije duše ter zato tudi v načinu slikanja čim manj materialne, iluzionistične« (32).

Ko je krščanstvo prekvalilo srca družbe, je 313. s Konstantinovim ediktom stopilo iz katakomb v javno življenje. »Bil je to skok iz verskega entuziazma v življenjsko realnost... cerkev se je konkretizirala« (44). To srečanje duha in snovi je kanilo v idealistično simboliko katakomb kapljo snovnega vpliva iz naturalistične antike — dobili smo starokrščanski realizem.

Toda duhovna sila krščanstva je rasla. Nauk o božanstvu Kristusovem in o božjem materinstvu je izraziteje vzbledel na koncilu v Ephesu, cerkveni očetje so zvršičili v sv. Avguštinu in vse to veličje je elementarno označila tudi likovna umetnost s svojiskim monumentalnim slogom, ki sta ga navdihnili Kristus kralj in veličina nebes. S poudarjanjem nadnaravne moči in sijaja je umetnost znova začela graditi v idealistično smer in dosegla nov vrhunec v 7. in 8. st.; »narava je docela premagana in slikar ravna v njenimi pojavi tako suvereno, da so človeški liki, ki tu nastajajo, bolj podobni pošastim porojenim iz vročične blodnje, nego ljudem« (108). »Do te meje dognani idealizem ni mogel nikamor drugam kot

nazaj k naravi« (136). Iz tega iskanja pa se je ob antiki pojavila prva krščanska renesansa v 9. in 10. stoletju, ki je ustvarila možnost nadaljnega razvoja.

To bi bil prav ob kratkem mozeg prvega snopiča prve slovenske umetnostne zgodovine. Knjigo krasi 54 slik, ki so v najtesnejši zvezi s tekstem. Strogo znanstvena knjiga je dognana do umetniško dovršene formalne popolnosti. Tako boš ob slikarstvu zapada v prvem tisočletju po Kr. spoznal miselnost, ki je prevevala ta kos človeštva in mu navdihovala njegovo dejanje in nehanje. Čutil boš veliko resnico, ki je tudi v tistem času našlo svoj izraz v sv. Avguštinu: *In quietum cor humanum donec requiescat in Te.* (Opomba. Na strani 60 je med 9. in 10. vrstico škrtat nekaj zmedel; na str. 110. pa popravi »krilatega leva« v krilatega bika, ki je simbol sv. Luka in je sicer že toliko realistično slikan, da se da to razbrati tudi s slike 39.).

J. Š.

Ksaver Meško: **Mladini.** Z risbami opremil M. Bambič. 8°. 120 str. Gorica 1927. Katoliška knjigarna. Cena?

Vrsta pesmic in povestic. Slednje bodo bolj ugajale, posebno tiste, kjer opisuje pisatelj spomine iz davnih mladih dni.

Dr. Ivan Pregelj: **Božji medaši.** Pripovijest iz Istre. Preveo P. Grgec. (Knjižn. dobrih romana I. kolo, 3. knjiga.) 8°. 128 str. Zagreb. Hrv. društvo sv. Jeronima. Cena?

Povest je izšla najprej l. 1925. pri Mohorjevi družbi na Prevaljah in kmalu nato kot nespremenjen ponatis v »Amerikanskem Slovcu« v Chicago. Za goriške Slovence je pisatelj knjigo nekoliko predelal in jo izdal v založbi Katol. tiskovn. društva oz. Goriške Mohorjeve družbe pod naslovom: »Oče budi volja tvoja«. Izdaja je bila ilustrirana (Šaša Šantel) in v nekaj tednih razprodana. Hrvati so dobili povest v treh prevodih; prvega je oskrbel Peter Grgec in ga priobčil v zagrebški »Narodni Politiki«, nato pa izdal v posebni knjigi v zgoraj navedeni zbirki; za Istrane je prevedel povest župnik Cecinović in jo poslal listu »Pučki prijatelj«, toda fašisti so rokopis zaplenili in ga uničili, zato je profesor Šime Šironić oskrbel nov prevod v čakavščini in ga priobčil v navedenem listu pod naslovom »Plovan pre Šime«.

Tako je doživela ta krasna povest doslej že sedem različnih izdaj oz. ponatisov. Pripravljala se še tudi laški in nemški prevod; res častno spričevalo za knjigo in njenega pisatelja!

B. P.

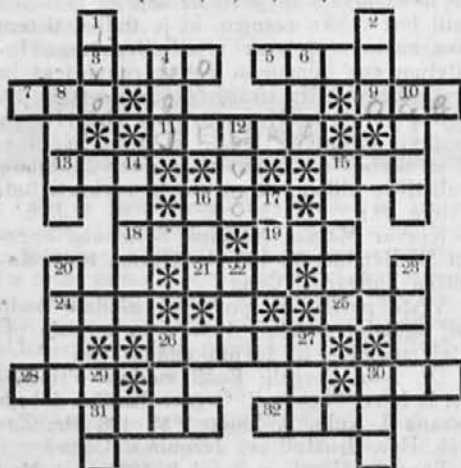
C. Lorenzini, **Storžek in njegovo burkasto življenje.** Poslov. Joža Lovrenčič. (Ljudska knjižn. 26. zv.) 8°, 160 str. Ljubljana 1926. Jugoslovanska knjigarna.

Svojevrsna šaljiva povest, katero bodo z užitkom brali mladi in stari, posebno pa mladi, katerim je namenjena. Knjiga je lepo ilustrirana.

MALO ZA ŠALO, MALO ZA RES

Krizaljka.

(S. R., Ljubljana.)

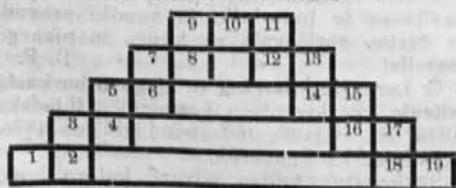

Vodoravno: 3. pijača, 5. grška črka, 7. del glave, 9. družinski član, 11. drevo, 13. opojna pijača, 15. sportno orodje, 16. del voza, 18. del glave, 19. obdelano zemljišče, 21. žensko krstno ime, 24. gora na Kreti, 25. reka v Nemčiji, 26. del sobe, 28. število, 30. mesto v Nemčiji, 31. neplačan račun, 32. del posekanega drevesa.

Navpično: 1. moško ime, 2. del telesa, 4. afriška ptica, 6. poljska rastlina, 8. domača ptica, 10. Egip. boginja, 12. svetloba, 14. vreča, 15. zavržen angel, 16. žuželka, 17. svetopisemska oseba, 20. avtomobilska znamka, 22. svetopisemska oseba, 23. svetopisemska oseba, 26. rudnina, 27. glas, 29. pesnitev, 30. časomer.

Stopnice.

(Miroljub, Vizmarje.)

Razvrsti zloge: ba, be, ja, je, ka, ko, la, la, lo, lo, ma, pa, ra, sa, sa, ša, ti, va, za,

tako v polja gorenjega lika, da boš čital besede v poljih 1-2, 2-3, 3-4, 4-5 itd.

Magični kot.

a a a a	pisalna priprava
e e k n o	računski pojem
o o o o o	nemir
p p r r r r	moško ime
t r t	član družine
t	

Vodoravno in navpično iste besede.

Rešitev ugank in imena rešilcev v prih. številki. Izžrebani rešilec vseh ugank dobi lepo, njegovi starosti in studiju primerno knjigo. Reševati smejo samo naročniki-(ce) »Mentorja«. Rešitev do 15. maja na uredništvo.

Rešitev ugank iz 5.-6. številke.

Konjiček.

Za srečo leta vsak, ki tu je ni, in upa vedno, dasi vse lažo mu nade — da šteje revež stokrat sto prevar, ko trudne ude k zadnjemu počitku klade. (S. Gregorčič.)

Križni stik. 1. do 2. kilometer, 3. do 4. snemalica, 5. do 6. divjačina, 7. do 8. desetnica, 9. do 10. advokat, 11. do 12. medovka, 9. do 11. Adam, 9. do 12. ajda, 11. do 10. mast, 12. do 10. ahat.

Črkovnica. Rovka, Vilna, megla, maslo, rajda, Triglav, Mangart.

Računska naloga.

$$973^{5/10} + 26^{2/5} = 1000.$$

Nagrada: Iv. Cankar, Moje življenje, vezana knjiga, je dobil Fr. Trampuš, dijak v Ljubljani, ki je edini rešil vse uganke popolnoma prav.

Rešitev vaje. 1. šest. — 2. 50, 70, 77, 89. — 3. Marica je manjša kot Peter, Anica je manjša kot Milan, Peter je višji kot Marica, Ivan je višji kot Anica. — 4. 16 krogov in 14 trikotnikov. — 5. Prva, druga in četrta. — Prva. — Prva in tretja. — Prva in tretja.

5. partija.

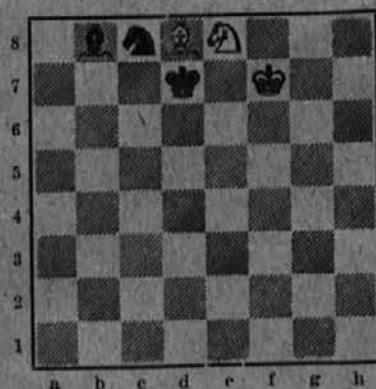
(Škotska partija, igrana v Nürnbergu l. 1883.)

Beli: Paulsen	Črni: Bier
1. e2 — e4	e7 — e5
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6
3. d2 — d4	e5 × d4
4. Sf3 × d4	Lf8 — c5
5. Lc1 — e3	Dd8 — f6
6. c2 — c3	Sg8 — e7
7. Dd1 — d2	Sc6 — d8
8. f2 — f4	d7 — d6
9. Lf1 — d3	Sd8 — e6
10. e4 — e5!	d6 × e5
11. Sd4 × e6!	Lc5 × e3
12. Ld3 — b5+	Se7 — c6
13. Se6 × c7+	Ke8 — f8
14. Dd2 × e3	Ta8 — b8
15. Dd3 — c5+	Df6 — e7
16. Dc5 × e7+	in črni se vda.

Problem št. 5.

(Šaljivi original: L. Furlani.)

Črni: Kd7, Lb8, Sc8; 3 figure.

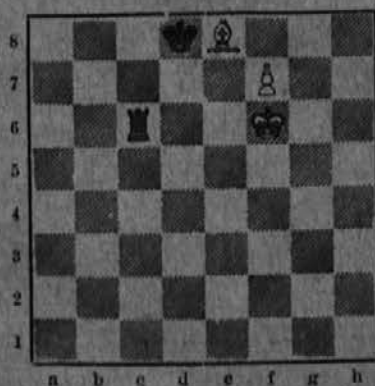
Beli: Kf7, Ld8, Se8; 3 figure.

Beli postavi svojo zadnjo potezo nazaj in napravi drugo, s katero da črnemu takoj mat.

Problem št. 6.

B. P.

Črni: Kd8; 1 figura.

Beli: Kf6, Tc6, Le8, pešec f7; 4 figure.
Mat v dveh potezah.

Rešitev problemov:

Dvopoteznik št. 1:

1. Dh8 — a1 S ~
2. Sa4 — b6 ±
- ali 1. ... b7 ~
2. Da1 — h1 ±

Dvopoteznik št. 2:

1. d3 — d4 Kd5 × c4
2. Sc8 — b6 ±
- ali 1. ... Le7 — d6
2. Sc8 — b6 ±
- ali 1. ... Le7 ~
2. Tc4 — c5 ±
- ali 1. ... Sf8 ~
2. Lf5 — e6 ±
- ali 1. ... bc
2. Lf5 — e4 ±

Imena nekaterih rešilcev gornjih dveh dvopoteznikov smo prinesli že v 3. številki Mentorja. Nadalje so prav rešili: Leopold Govekar, kaplan v Križah, Hugon Vehovc, stud. phil., Ljubljana in problem št. 2, Jožef Varga, stud., Ljubljana.

Listnica urednika šahovske rubrike.

L. N., Murska Sobota: Poslanega drugega problema ne morem priobčiti; po korekturi pešca c3 sledi mat neposredno v prvi potezi z Dc5 — b4 ±. Vašo »uganko« (z dne 18. 1. t. l.) bom morda priobčil ob priliki, toda nekoliko spremenjeno, tako da sledi mat pravilno v četrti in ne tretji potezi. Studirajte najprej končnice (studij končne igre), potem šele teorijo problemov in potem šele pričnite, pa bo uspeh zagotovljen. Pri korektnih problemih nikar ne postavljajte na desko nepotrebno preobilico figur. Zapomnite si, da naj ima pri problemih vsaka figura svoj pomen!

L. G. Križe: Pri rešitvah dvopoteznikov zadostuje, da navedete samo prvo potezo. Radi premalo odmerjenega prostora v Mentorju, se žal letos šahovska rubrika ne more tako razviti, kakor je bila zamišljena. Če bo imel Mentor v bodoče več naročnikov, se bo tudi naša rubrika povečala, tako pa smo prisiljeni omejiti se na najnujnejše. Toliko v pojasnilo na razne želje, da bi se rubrika čim bolj razširila.

Vse dopise v zadevi šaha pošljite na naslov: Bogo Pleničar, bančni uradnik, Ljubljana, Miklošičeva 10.

Šahovske drobtinice.

Dr. Vidmar je 20. januarja t. l. odpotoval na mednarodni veliki mojstrski turnir v Newyork, ki se je pričel 19. februarja t. l. Upamo, da bomo v naslednji številki Mentorja prinesli izid in opis turnirja, katerega z zanimanjem pričakuje ves šahovski svet. Na tem veleturnirju, ki je za petrograjskim iz leta 1896. največji, igra šest velemojstrov, in sicer: Aljehin, Capablanca, Marschall, Niemcovič, Spielmann in dr. Vidmar.

Dne 25. januarja t. l. je umrl v Hyères na Francoskem znani ruski šahovski mojster David Janowski. Rojen je bil v Valkovijsku

v Rusiji in se je že kot deček silno odlikoval v šahovski igri. »Šahovski glasnik« mu je ob njegovi smrti posvetil uvodni članek, katerega konča z besedami: »On je umro kao Hamlet u borbi, u predturnirskoj groznici i napetosti, koju je uvijek volio...«

Na mojstrskem turnirju v Meranu, ki se je pričel 4. decembra l. l., si je priboril z devetimi točkami prvenstvo mladi belgijski prvak Edgar Colle, roj. 18. 5. 1898 v Belgiji. Šah se je naučil med zadnjo svetovno vojno največ z rednim branjem in proučevanjem šahovskih rubrik v nemških dnevnikih in revijah. Od Jugoslovancov se je meranskega turnirja udeležil znani mojster Kostić ter prejel 5. nagrado z 8 točkami. Drugo, tretjo in četrto mesto so si delili Camel, Przepiórka in Spielmann.

Kakor vsako leto se je tudi letos odigral priljubljeni božični turnir v Hastingsu. Hastings, božič in šah, to je neločljivo. Lansko leto sta se na tem turnirju odlikovala dr. Vidmar in Aljehin, letos pa je bil prvi Tartakover, drugi Colle ter na ta način potrdil svoj meranski uspeh. Nadaljnje točke so dosegli po vrsti Yates, Normann, Reti, Sergeant itd.

Dijaške čepice

domačega izdelka
po najnižjih cenah
priporoča

ELIGIJ EBER

krznar v Ljubljani
Kongresni trg št. 7

Pri večjem nakupu popust!

Ob priliki proslave 90 letnice osnovanja šahovskega kluba v Münchenu so priredili Nemci svoj božični turnir v Münchenu, na katerem je prejel prvo nagrado Przepiórka, drugo Bogoljubow in tretjo Spielmann.

Dne 3. januarja t. l. je bil v Haagu na svečan način otvorjen šahovski dom, v katerem imajo svoje prostore tamkajšnji šahovski klub, nizozemska šahovska zveza in mednarodna šahovska federacija. To je prvi dom te vrste na svetu.

Nova založba

r. z. z o. z.

LJUBLJANA, KONGRESNI TRG

priporoča

dijakom in njih staršem
bogato izbiro

vsakršnih šolskih in pisarniških
potrebščin, vse knjige za šole,
leposlovne knjige, pisalno in ri-
salno orodje itd.

Ako naroča več dijakov skupaj,
jim Nova založba daje primeren
popust.

Nova založba opozarja dijake zlasti na
zanje znižane cene sledečih knjig:

Cankar, **PODUBE IZ SANJ**, br. širan
izvod 8 Din, vezan 13 Din;
Majcen, **KASIJA**, izvod 6 Din;
Mole, **TRISTIA EX SIBERIA**, 6 Din

Najboljše!

Franc Pavlin

LJUBLJANA

Najcenejše!

Centrala: GRADIŠČE 3 Podružnici: BORSTNIK, TRG 4
TRG TABOR 4

Manufaktura — Specerija s kolonialnim blagom — Galanterija

VSEBINA: Sempronij Tiro: Iz dnevnika starega profesorja. (Dalje.) — Dorošenko: Misli cveto. (Pesem.) — Trentar: Spomini na dr. Jan. Ev. Krčka. (Dalje.) — Dorošenko: Večer. (Pesem.) — Dr. Fr. Trdan: Vineta. — Emil Fanič: »Ne dam si svobode kratiti!« — Osmrtnice in obletnice: Prof. Jožef Prešeren †, Ludovik van Beethoven; Aleksander Volta, Peter Simon Laplace, Karl May. — Fran Radešček: Med Malisori. (Dalje.) — M. Prezeli: Premog, njega nastanek in sestav. — E. Rakovec: Astronomske naloge. — Delo najmlajših: Vstajenje. — Naši pomenki. — Mali obzornik. — Važne knjige. — Malo za salo, malo za res. — Na ovojju: Šah, Listnica urednika šahovske rubrike, Šahovske drobtinice.

»Mentor« izhaja desetkrat med šolskim letom. Urejuje ga Blaž Poznič, izdaja in zanj odgovarja dr. Ant. Kodrč. — Tiska Jugoslovanska tiskarna (Karel Čeč). — Uredništvo in uprava v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Naročnina za dijake, ki list naročajo na skupne naslove, Din 30.—, za nedijake Din 40.—. Plačuje se naprej. — Posamezna številka Din 4.—. Številka čekovnega računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676.